

อยู่เย็น
เป็นสุข

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตภาโณ) เรียบเรียง

ชยฺเหิน เป็นสุข

ชั้นปีที่ ๖

แนวทางสร้างสุข

พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ จิตมาโล) วัดบวรนิเวศวิหาร

ผู้ดำเนินการ

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

และ

กองทุนไตรรัตนานุภาพ

เพื่อการศึกษา การเผยแผ่ และการพิทักษ์ความมั่นคง

ของพระพุทธศาสนา

โทร. ๒๔๑-๙๕๑๐

จัดพิมพ์เผยแพร่

ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๗

ชยู่เยิน เป็นสุข

พระราชธรรมนิเทศ (ระบบ จิตภาณ)

พิมพ์ครั้งที่ ๑ ๑ ธันวาคม ๒๕๓๗

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนา แห่งประเทศไทย

และ

กองทุนไตรรัตนานูภาพ

จำนวน ๑๐,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ ธีรพงษ์การพิมพ์

โทร. ๔๖๕๑๐๕๙, ๔๖๕๖๓๒๒, ๔๖๖๖๐๔๗

คำนำ

หลายปีที่ผ่านมา ได้จัดทำหนังสือในรูปแบบ ส.ค.ส. ขึ้นปีละเล่ม โดยใช้ชื่อเดียวกันว่า “อยู่เย็น เป็นสุข” เพราะหนังสือที่เรียบเรียงขึ้นนั้น เป็นการนำเอาหลักธรรมในรูปแบบของมรรค คือธรรมที่ทรงสอนในรูปแบบของการนำเอาธรรมเหล่านั้นมาประพฤติปฏิบัติ เมื่อประพฤติปฏิบัติแล้ว ความสุขก็จะเกิดขึ้น เพราะหลักธรรมของพระพุทธเจ้าในส่วนที่เป็นมรรคนั้น เป็นการบอกทางบรรเทาทุกข์ และบอกทางสุขเกษมศานต์ให้ การดำรงชีวิตอย่างมีหลักธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจ จะช่วยให้ใจเย็น เพราะไม่ถูกแผดเผาจากอำนาจของไฟกิเลสมากเกินไป ความสุข ความสงบ ความเยือกเย็น อันเป็นผลที่ต้องการร่วมกันย่อมบังเกิดขึ้นตามธรรมดา ไม่ว่าจะเป็นการปฏิบัติโดยใคร เมื่อไร ที่ไหนก็ตาม เพราะพระธรรมนั้น ท่านแสดงคุณโดยรวมไว้ว่า

“พระธรรม ย่อมรักษาผู้ประพฤติปฏิบัติธรรม ไม่ให้ตกไปในที่ชั่ว เสื่อม เตือดร้อน”

หนังสือเรื่อง “อยู่เย็น เป็นสุข” เล่มนี้ ได้นำเอาหลักธรรม ๓ เรื่องที่เรียบเรียงไว้ในโอกาสต่างๆ มาพิมพ์รวมกัน เป็นการให้ความรู้ในแนวของพระปริยัติสัทธรรม ซึ่งเมื่อถึงคราวปฏิบัติ ไม่ว่าจะปฏิบัติตามหลักในเรื่องใดก็ตาม ย่อมช่วยให้ท่านผู้นั้น อยู่เย็น เป็นสุข เช่นเดียวกัน และองค์ธรรมที่กล่าวไว้ในเรื่องอื่น หรือแม้ในที่อื่น ก็จะมีบังเกิดขึ้นติดตามมา ตามสูตรของกุศลธรรม ที่ทรงแสดงว่า

“กุศลธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่บุคคลให้บังเกิดขึ้นแล้ว ก็จะทำให้เจริญงอกงามเพิ่มขึ้น และกุศลธรรมอย่างอื่นที่ยังไม่เกิดก็จะเกิดขึ้น จึงเป็นสิ่งที่ควรกระทำบำเพ็ญให้บังเกิดขึ้น”

เทศกาลปีใหม่ในแต่ละปี คติไทยเราคงได้รับมาจากต่างประเทศ นั่นคือการส่ง ส.ค.ส. ที่มักแปลกันว่า ส่งความสุข ซึ่งในภาคปฏิบัติแล้ว ความสุขส่งให้กันได้จริงหรือ ? และถ้าส่งให้กันได้จริง ๆ ทำไมคนจึงไม่ค่อยได้รับความสุขกันมากนัก ส.ค.ส. จึงน่าจะแปลว่า สร้างความสุข เพราะความสุขเป็นผล ซึ่งจะเกิดขึ้นมาได้ก็ด้วยการสร้างเหตุของคนเหล่านั้น อันเป็นไปตามกระบวนการของกรรม ที่เมื่อมองโดยรวมคือ

“กรรมใดใครก่อ คนนั้นก็รับผลของกรรมนั้นไป ไม่ว่าจะดีหรือชั่วก็ตาม”

หลักธรรมนั้นเป็นหนทางที่จะนำพาผู้ประพฤติปฏิบัติตามให้สามารถขจัดเหตุแห่งความทุกข์ เสริมสร้างเหตุแห่งความสุขให้บังเกิดขึ้นได้ หลักธรรมในหนังสือเล่มนี้ทั้งหมดจึงเป็นเครื่องมือในการสร้างความสุข เพื่อให้เกิดการอยู่เย็นเป็นสุขแก่ท่านที่ปฏิบัติตนตาม

อยู่เย็นเป็นสุข จึงเป็นการชี้บอกทางแห่งความสุข ในขณะที่เดียวกันก็มีลักษณะทำนองพรปีใหม่ตามที่ยึดถือเป็นคตินิยมกัน นั่นคือ ขอให้ทุกคนอยู่เย็นเป็นสุข

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย และ กองทุนไตรรัตน์นุภาพ เพื่อการศึกษา การเผยแผ่ และการพิทักษ์ความมั่นคงของพระพุทธศาสนา ซึ่งได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “อยู่เย็นเป็นสุข” เล่มนี้ขึ้นเผยแผ่ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า สารัตถะแห่งหลัก

ธรรมในหนังสือเล่มนี้ คงอำนวยประโยชน์ให้แก่ท่านที่มีความสนใจ
ศึกษา ปฏิบัติได้ตามสมควร

ขออานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย ได้โปรดคล้ยบันดาล
อภิบาลรักษาให้ท่านที่ได้มีส่วนในการดำเนินงานขององค์กรกุศล
ทั้งสอง และท่านที่ได้รับหนังสือเล่มนี้มาอ่าน ให้ประสบความ
สุขกาย สบายใจ ปราศจากทุกข์ โศก โรค ภัย มีความ
เจริญงอกงามในธรรม อันพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงประกาศ
แสดงไว้แล้วตลอดกาลนาน

ศูนย์ส่งเสริมพระพุทธศาสนาแห่งประเทศไทย

พระตำหนักล่าง วัดบวรนิเวศวิหาร

โทร. ๒๘๑-๒๑๓๙ FAX : ๒๘๑-๓๖๗๕

การไม่เบียดเบียนกันนั้นแลคือ

เนื่องจากการที่ได้สังเกตความคิดอ่านของพุทธศาสนิกชนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความเคลื่อนไหวต่อเนื่องกันยาวนาน โดยการรณรงค์เรียกร้องให้มีการสถาปนาภิกษุณีวงศ์ขึ้นมาในประเทศไทย ซึ่งปรากฏว่ามีการขานรับจากกลุ่มบุคคลต่าง ๆ พอสมควร ที่น่าสังเกตยิ่งไปกว่านั้นก็คือ เมื่อมีการปรารภเรื่องนี้ขึ้น จุดที่ถูกพุ่งเล็งถูกตำหนิ และบางครั้งก็จะได้ยินถ้อยคำที่ขาดความเป็นมิตร ก็คือสถาบันสงฆ์ถูกมองไปในลักษณะเป็นสิ่งที่มาขัดขวางขัดขวางน่ารังเกียจ จนถึงกับใช้ถ้อยคำรุนแรงว่ากตัญญูทางเพศ ไม่เคารพในสิทธิมนุษยชน ฯลฯ อีกมากมาย อันเป็นเรื่องที่น่าจะทำความเข้าใจกันเสียก่อนในเบื้องต้นว่า

พระพุทธศาสนาของเรานั้น เมื่อพระพุทธเจ้าจะนิพพาน พระองค์ได้รับสั่งผ่านพระอานนท์ไว้ว่า

ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยอันใดที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย พระธรรมและพระวินัยนั้นจักเป็น พระศาสดาของเธอทั้งหลายเมื่อเราล่วงลับไปแล้ว

หมายความว่าอย่างไร ?

หมายความว่า ในขณะนี้เวลานี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้เป็นบรมศาสดาของเราทรงดำรงอยู่ในรูปของพระธรรมวินัย เมื่อต้องการเรียกร้องอะไรก็ต้องมองว่า ตรงจุดนี้เป็นเรื่องของธรรมะหรือ เป็นเรื่องของพระวินัย การเป็นภิกษุ การเป็นภิกษุณี การเป็น

สามเณร การเป็นสามเณร และการเป็นสิกขมานา ที่สำนวนทาง พระพุทธศาสนาท่านเรียกว่า สหธรรมิกทั้งห้า นั้นเป็นลำดับขั้นตอน ของพระวินัย

พระวินัยนั้นเป็นกฎเป็นกติกามีการบัญญัติกันขึ้นมา และ ท่านที่จะบัญญัติพระวินัยได้ก็มีเฉพาะพระพุทธเจ้าพระองค์เดียว เท่านั้น เพราะฉะนั้น เมื่อปรารภถึงพระวินัยท่านจะนิยามไว้ว่า

พุทธบัญญัติคือข้อที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ และ อภิสมาจารคือมารยาทที่ควรประพฤติให้เหมาะสมแก่ฐานะารูป ของบุคคลเหล่านั้นรวมกัน เรียกว่า พระวินัย

กฎเกณฑ์เงื่อนไขของพระวินัยนั้นพึงสังเกตว่า การที่เราจะ เป็นอะไรสักอย่างหนึ่ง สมมติว่าจะจะเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร มีกฎเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดไว้อย่างไรบ้างในพระราชบัญญัติที่ เกี่ยวกับการเลือกตั้งและกฎหมายรัฐธรรมนูญ แต่ละข้อจะต้องไม่มีความบกพร่อง เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรท่านหนึ่งผ่านการ เลือกตั้งไปเรียบร้อยแล้ว แต่เมื่อมีการตรวจสอบเอกสารในตอนหลัง ปรากฏว่า หนังสือสุทธินำมาอ้างนั้นเป็นสุทธิปลอมพิสดารได้ แม้ ในส่วนอื่นจะเป็นความถูกต้องทั้งหมด บกพร่องอยู่เพียงจุดเดียว เท่านั้น สมาชิกภาพของท่านผู้นั้นก็หมดไปโดยเงื่อนไขของกฎหมาย

นี่แสดงให้เห็นว่า ปัญหาทางพระวินัยนั้นลำดับขั้นตอนว่า อย่างไรต้องเป็นอย่างนั้น กฎหมายด้วยซ้ำไปสามารถที่จะเสนอขึ้น ใหม่เพื่อเปลี่ยนแปลงปรับปรุงแก้ไขได้ แม้รัฐธรรมนูญก็ยังมี การแก้ไขกันได้ แต่ว่าพระวินัยนั้นไม่มีใครสามารถแก้ไขได้ พระ พุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้อย่างไร ต้องเป็นอย่างนั้นเพราะหลักการทาง พระพุทธศาสนาพุทธศาสนิกชนที่ตระหนักและให้ความเคารพต่อ พระธรรมวินัย

จะต้องไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ได้บัญญัติขึ้น จะไม่เพิกถอนสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว จะศึกษาประพฤติปฏิบัติตามหลักที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติแล้วไว้เท่านั้น

ขั้นตอนการเป็นภิกษุณีเป็นเรื่องของการสืบต่อกันมาตามเงื่อนไขของพระวินัย ถ้าจะถามว่าพระภิกษุณีชุดแรกเกิดขึ้นได้อย่างไร ?

ตอบว่าเกิดขึ้นโดยพุทธานุญาตของพระพุทธเจ้าในแนวโครงสร้างของการบวชทำนองเดียวกับเอหิภิกขุอุปสัมปทา หลักฐานความเป็นมานั้นพระนางมหาปชาบดีพร้อมด้วยสาเกยานีทั้งหลายท่านแต่งเป็นนักบวชมาแล้ว มาขอพุทธานุญาตบวชเป็นภิกษุณี พระพุทธเจ้าทรงประกาศยอมรับว่าเป็นภิกษุณีก็เป็นภิกษุณี ในกาลต่อมาภายหลังทรงวางกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของการเป็นภิกษุณี ซึ่งก็ได้ถูกหักท้วงเหมือนกันว่า พระปชาบดีโคตมีและสายสาเกยานี ภิกษุณีทั้งหลายนั้นบวชมาไม่ถูกต้อง แสดงว่าท่านเหล่านั้นไม่เป็นภิกษุณีที่ชอบด้วยพระวินัยพระพุทธเจ้าก็ทรงรับรองว่าพระองค์เป็นพระอุปัชฌาย์พระอาจารย์เป็นผู้บวชให้โดยถูกต้อง เพราะว่าปัญหาทั้งหลายในพระวินัยนั้นเรียกว่าเป็นพุทธอาณัติ เป็นอำนาจของพระพุทธเจ้าโดยตรงพระพุทธเจ้าทรงรับสั่งอย่างไรก็เป็นอย่างนั้น กาลต่อมาก็ทรงกำหนดเป็นเงื่อนไขลำดับการบวชของภิกษุณีเป็นรูปแบบที่คล้าย ๆ กับการบวชพระในปัจจุบัน ซึ่งกว่าจะถึงจุดนี้มีเงื่อนไขมาก การบวชของภิกษุณีนั้นกำหนดไว้เลยว่าต้องบวชโดยอุกโตสงฆ์ คือสงฆ์สองฝ่าย คือภิกษุณีสงฆ์และภิกษุสงฆ์ การบวชเป็นภิกษุณีนั้นมีลักษณะคล้าย ๆ กัน แต่เป็นการกระทำของภิกษุณีสงฆ์โดยเฉพาะพอเสร็จพิธีกรรมฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ ภิกษุณีรูปนั้นก็

เข้ามาในหมู่ภิกษุสงฆ์ตามขั้นตอนเพียงแต่ภิกษุสงฆ์ประกาศยอมรับว่าเป็นภิกษุณีเท่านั้น ซึ่งอยู่ในช่วงสุดท้ายของยุติจุดตุตถกรรมอุปสัมปทา คืออยู่ในช่วงสุดท้ายของพิธีอุปสมบท

เวลานี้จะเห็นว่า ลำดับขั้นตอนขาดไป ถ้าเราจะสถาปนาภิกษุณีวงศ์ขึ้นมา เราจะเริ่มต้นนับหนึ่งตรงไหน ? เพราะพระภิกษุสงฆ์อยู่ลำดับที่ 2 เท่านั้นเอง ถ้าหนึ่งไม่มีแล้วสองจะเกิดขึ้นมาไม่ได้ และถ้าขึ้นเกิดขึ้นมาผู้ที่บวชเองก็เชื่อว่าไม่ถูกต้องตามพระธรรมวินัย แม้จะแต่งชุดเป็นภิกษุณีก็เป็นกรหลอกลวงโลก เป็นบาปแก่ตัวเองและชาวโลกเองก็ถูกหลอกลวงให้หลงผิดเข้าใจผิด พระสงฆ์เองก็เชื่อว่าละเมิดพระพุทธรบัญญัติของพระพุทธเจ้า เพราะว่าขั้นตอนของพระวินัยนั้นถ้ามีจุดบกพร่องแม้แต่จุดเดียวเท่านั้นจะถือว่าเป็นโมฆะทั้งหมด นี่คือเรื่องของพระวินัย ภิกษุณีวงศ์ในพระพุทธศาสนาของเราโดยเฉพาะสายเถรวาท ซึ่งในปัจจุบันดำรงอยู่ที่ลังกา พม่า ไทย ลาว และเขมร จากหลักฐานประวัติศาสตร์พบภิกษุณีประมาณศตวรรษที่สี่ในประเทศลังกา ประวัติศาสตร์ได้เล่าถึงพระนางสังฆมิตตาเถรี ราชธิดาของพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งพระเจ้าอโศกทรงส่งไปประดิษฐานภิกษุณีวงศ์ในลังกาทวีป และเล่าถึงพระนางอนุลาเทวีภิกษุณี ซึ่งเป็นน้องสะใภ้ของพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะได้ผนวชเป็นภิกษุณีสงฆ์ ซึ่งถ้ามองในรายละเอียดแล้วไม่น่าจะเป็นไปได้ เพราะอะไร ? เพราะว่าในช่วงหลังนั้นท่านกำหนดว่า ปวัตตินีของภิกษุณีจะบวชสหชรีนี้ได้ปีหนึ่งเพียงรูปเดียว และเว้นอีกหนึ่งปีจึงจะบวชได้อีกหนึ่งรูป แต่พระสังฆมิตตามาบวชในคราวนั้นตั้ง ๕๐๐ รูป และถ้าประวัติศาสตร์ตรงนี้ถูกต้อง ภิกษุณีวงศ์ก็ไม่ได้สืบต่อกันมาหลังจากนั้น ประเทศไทยเราไม่เคยมีภิกษุณี พม่าก็ไม่มีความรู้ว่ามีภิกษุณี ลาว และเขมร ก็ไม่มีเช่นเดียวกัน

ฉะนั้น จะเห็นว่าการสืบสานเช่นนี้สืบไม่ได้โดยเงื่อนไขของพระวินัย ถ้าขึ้นทำไปแล้วจะผิดกันใหญ่โต เมื่อกล่าวเชิงเนื้อหา ก็คือเราต้องการจะเป็นนักบวชแต่ต้องโปรดเข้าใจ คำว่าบวชนั้นไม่ใช่เป็นคำใหม่เป็นเรื่องใหม่ เป็นบารมีธรรมข้อหนึ่งที่พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญมาในภพชาติปางก่อน คือทาน ศีล เนกขัมมะ เป็นต้น เป็นบารมีลำดับที่ ๓ ที่เราเรียกว่า เนกขัมบารมี และเป็นบทบัญญัติอย่างหนึ่งที่ท่านเรียกว่า สปัริสบัญญัติ คือบทบัญญัติที่ท่านสัตบุรุษทั้งหลายท่านได้บัญญัติไว้ และได้มีการสืบสาน ยึดถือประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่โบราณกาลนานไกล ท่านเรียกว่าบรรพชา เป็นอุบายพิธีอย่างหนึ่งที่จะงดเว้นการกระทำที่เป็นการเบียดเบียน ประทุษร้ายต่อตนเองและบุคคลอื่น ๆ เพราะจริง ๆ แล้ว การบวชเป็นรูปแบบชนิดหนึ่งเท่านั้น ในพุทธประวัติจึงบอกว่า เมื่อพระโพธิสัตว์ได้เห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และสมณะแล้ว ทรงมองเพศสมณะนี้ ว่าสามารถจะเป็นเครื่องอาศัยที่ทำให้พระองค์ศึกษา ค้นคว้าจนพบทางตรัสรู้แล้วจะช่วยคนให้หลุดพ้นจากการเกิด แก่ เจ็บและตาย ได้ จึงทรงเปล่งอุทานว่า

“สาธุ โข ปุพฺพบุรุษ” การบวชนี้ดีนักแล

ในกาลต่อมาเราจะพบว่า บรรดาพระอริยสาวกทั้งหลายก็ดี หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็ดี เนื้อหาหลักของความเป็นพระพุทฺธศาสนาก็ดี เมื่อทรงแสดงแก่บุคคลระดับอุดมการณ์ ในพระพุทฺธศาสนา นี้ ได้ทรงประกาศไว้ในโอวาทปาติโมกข์ เป็นคำที่เราคุ้นมาก

ผู้มาสัตว์อื่น เบียดเบียนสัตว์อื่น ไม่ชื่อว่าบรรพชิต ไม่ชื่อว่าสมณะ

แสดงว่าบุคคลในอุดมคติของพระพุทธศาสนานั้นจะต้องไม่ฆ่าสัตว์ ไม่เบียดเบียนสัตว์ นั่นคือเอกลักษณ์สำคัญของผู้มีธรรมะ ความเป็นนักบวชจึงไม่อยู่ที่รูปแบบแต่อยู่ที่การประพฤติปฏิบัติ คืออยู่ที่กรรม คือการกระทำของบุคคลเหล่านั้นเป็นประการสำคัญ นัยแห่งพระพุทธอุทยานที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปรารภสัตว์โลกทั้งปวง และทรงเปล่งเป็นรูปของพุทธอุทยาน เมื่อเสด็จประทับอยู่ที่ต้นจิก ชื่อว่า มุจลินท์ ตอนตรัสรู้ใหม่ ๆ ตอนหนึ่งว่า การไม่เบียดเบียนกัน คือการสำรวมระวังในสัตว์ทั้งหลายเป็นความสุขในโลก เนื้อหาก็ลงรอยกัน หมายความว่าไม่มีใครไม่สำคัญ สำคัญว่าปฏิบัติอย่างไร ถ้าไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น ไม่ฆ่าสัตว์อื่น ก็ชื่อว่าถูกต้อง และในหลักโอวาทปาฏิโมกข์นั่นเอง ถ้าสังเกตให้ดีจะเห็นว่าระดับของหลักการ และวิธีการในตอนต่อมาที่ว่า

การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้สมบูรณ์ การทำจิตให้สงบแผ้ว ไม่ได้เจาะจงว่าเป็นใคร แต่เป็นธรรมะที่ทุกคนควรประพฤติปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติไปแล้วเขาจะได้รับผลสูงสุดจากการประพฤติปฏิบัติ เมื่อกลับมามองที่พระสังฆคณเราย่อมเห็นว่า ในความเป็นสังฆคณนั้น คำว่าสงฆ์ตรงนี้อาจจะแปลว่าหมูก็ได้ เพราะอะไร ? เพราะว่าท่านมาสรุปในตอนหลังว่า สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติเป็นธรรม เป็นผู้ปฏิบัติสมควร แล้วท่านถามว่านี่คือใครบ้าง ? ก็คือคู่แห่งบุรุษสี่บุรุษบุคคลแปด นี่คือน้องแห่งสาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่โดยข้อเท็จจริง ถ้ากำหนดด้วยคุณธรรมความเป็นอริยบุคคลแล้ว พระอริยบุคคลที่เป็นฆราวาสนั้นมีมากกว่าที่เป็นพระสงฆ์ เพราะพุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสนั้นท่วมท้นจำนวนของพระสงฆ์จนไม่อาจจะ

เทียบกันได้ อุบาสกอุบาสิกาจึงมีทั้งที่เป็นพระโสดาบัน พระสก-
 ทาคามีและพระอนาคามี จะไม่มีอย่างเดียวคือพระอรหันต์เท่านั้น
 แม้ท่านจะบรรลอรหัตผลในสมัยที่เป็นฆราวาส ท่านก็ต้องบวชหรือ
 นิพพานในวันนั้นนั่นถือเป็นเรื่องของท่านระดับพระอรหันต์ ปัญหา
 สำคัญในการประพฤติปฏิบัตินั้นความจริงแล้วไม่ได้ขึ้นอยู่กับรูปแบบ
 แต่เน้นในเชิงเนื้อหาของ การประพฤติปฏิบัติโดยอาการที่ปรากฏก็คือ
 การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เบียดเบียนสัตว์ คุณลักษณะของ
 ความเป็นนักบวชก็คือผู้ไม่เป็นข้าศึกกับใคร ๆ ในโลกนี้

ในสังฆคุณที่มีการอธิบายบทสุปฏิปันโนเป็นต้นนั้น ท่าน
 บอกว่าเป็นผู้ที่ปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัย เป็นผู้ที่ไม่ปฏิบัติให้เป็น
 ข้าศึกอะไรกับใคร ๆ เป็นคนที่ไม่ปฏิบัติถอยหลัง เช่นเคยรักษาศีลได้
 ตั้ง ๘ ข้อแล้วมาลดลงเรื่อย ๆ นั่นก็แสดงว่าถอยหลัง จะต้องมีความ
 เจริญเติบโตด้านจิตวิญญาณเป็นประการสำคัญ เพราะฉะนั้น เราจะ
 พบว่าเวลาพระพุทธเจ้าทรงแสดงถึงเนกขัมมะ คือการออกบวช
 ของคนทั้งหลาย ทรงจำแนกแสดงไว้ในจตุกนิบาตอังคุตตรนิกายเป็น
 ๔ ประเภท พุดเป็นไถงง่าย ๆ ว่า

๑. **ไม่ออกทั้งกายทั้งจิต** ได้แก่วิถีชีวิตของบุคคลทั้งหลายที่
 ปล่อยกายปล่อยจิตให้เกลือกกลั้วด้วยอบายมุขทั้งหลาย สร้างปัญหา
 อาชญากรรมที่รุนแรงให้เกิดขึ้นในส่วนต่าง ๆ ของโลก จะเห็นว่า
 อาการที่แสดงออกทางกายก็ดี วาจาที่ดี เกิดขึ้นจากจิตที่คิดผิด จิต
 ที่ไม่มีความคิดจะสำรวมระวัง ไม่มีความคิดที่จะงดเว้นจากบาป
 สามารถสร้างปัญหาอาชญากรรมออกมาได้ในลักษณะต่าง ๆ เป็น
 พฤติกรรมถาวร สำหรับคนที่มีจิตใจอย่างนี้จะมีพฤติกรรมอย่างนี้ไม่
 ว่าในยุคใดสมัยใดก็ตาม เขาคงเบียดเบียนประทุษร้ายกันอยู่อย่างนั้น

๒. กายออกแต่ใจไม่ออก คืออาจจะออกบวชเป็นภิกษุก็ตาม สามเณรก็ตาม ภิกษุณีนางสิกขมานา หรือสามเณรีก็ตาม โดยรูปแบบคนเขาเห็นว่าเป็นนักบวช ทรงผ้ากาสาวพัตร์ แต่ปัญหาสำคัญคือจิตใจไม่มีคุณธรรมของความเป็นนักบวชอยู่ภายใน เพราะนักบวชนอกจากจะสำรวมระวังในระดับศีลแล้ว จะเห็นว่าศีลของความเป็นนักบวชจะมีความประณีตมากยิ่งขึ้น เป็นศีลที่เข้าไปถึงจิต มีความสำรวมระวังเหมาะสมแก่สถานะภาพของความเป็นภิกษุ เป็นภิกษุณี เป็นสามเณร สามเณรี และนางสิกขมานา ซึ่งเรื่องเดียวกันนั่นเองอุปาสกทำไม่ผิด แต่พระทำผิด ภิกษุณี ทำผิด บางท่านที่ขาดจิตสำนึกที่เรียกว่า “ขาดสมณสัญญา” คือขาดจิตสำนึกของความเป็นสมณะท่านอาจออกมาได้เฉพาะกาย คือมีรูปแบบเป็นนักบวช แต่ว่าจิตใจจะไม่สามารถเว้นบาปได้ จึงเป็นการออกเฉพาะส่วนของร่างกาย ทั้งอาจจะสร้างปัญหาเกิดขึ้นได้สารพัดเรื่อง

๓. จิตออกกายไม่ออก คือคนปฏิบัติสำรวมระวังในด้านจิตใจ ท่านคงเป็นฆราวาสครองเรือน สำนักศาสนาท่านเรียกว่าฆราวาสมุณีเป็นนักบวชอยู่ภายในบ้าน ในสมัยพุทธกาลก็มีบุคคลประเภทนี้อยู่ถึงระดับพระอนาคามี คงอยู่ภายในบ้านแต่ไม่เกี่ยวข้องกับด้านกามคุณทั้งหลาย เป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทั้งหลายซึ่งท่านก็ทำงานในด้านพระศาสนาเช่นเดียวกับพระสงฆ์ โดยเฉพาะในด้านเผยแผ่พระพุทธศาสนา

๔. ออกทั้งกายทั้งจิต เป็นชีวิตอุดมการณ์ตามที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่ เป็นอริยบุคคลระดับที่เป็นพระอรหันต์ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางสูงสุด ปัญหาสำคัญในการปฏิบัติจริง ๆ คงไม่มุ่งไปไกลถึงขนาดนั้น แต่ว่าโดยเนื้อหาของคำว่าเนกขัมมะก็ดี คำว่าบรรพชาที่ดี

และที่เรียกนักบวชเหล่านั้นว่าภิกษุ ภิกษุณี สามเณร สามเณรี และนางสิกขมานา หรือแม้จะเรียกชื่ออย่างอื่นฝ่ายสัมมาทิฐิทั้งหลายนี้ โดยเนื้อหาแล้วพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมะไว้เพียง ๓ ข้อ และในความเป็นธรรมะ ๓ ข้อนั้น เมื่อมองมาจากภาคปฏิบัติแล้ว ก็จะมีเพียงข้อเดียวที่ทรงใช้คำบาลีสั้น ๆ ว่า อหิงสา สัญญโม ทโม

อหิงสา คืออะไร ? อหิงสาคือการไม่เบียดเบียน

ไม่ใช่อย่างที่นำไปพูดกันว่าอหิงสา อโหสิ แต่อหิงสา คือการไม่เบียดเบียน เป็นการปฏิบัติอย่างน้อยที่สุดระดับศีล จะเห็นว่าโดยบทบาทบัญญัติของศีลก็คือการงดเว้นจากการเบียดเบียนตนเอง และงดเว้นจากการเบียดเบียนบุคคลอื่นก็เท่านั้นเอง ทั้งหมดนี้เรียกว่าศีล บางครั้งเป็นเรื่องของการประทุษร้ายต่อหมู่คณะ เช่น เราอยู่ในหมู่คณะเหล่านั้นหากเราละเมิดศีล การละเมิดของเราเป็นที่รับรู้ของคนโดยทั่ว ๆ ไป จะมีผลกระทบกระเทือนต่อหมู่คณะเรียกว่าเป็นการประทุษร้ายต่อกลุ่ม ต่อบริษัท ต่อพวกต่อหมู่ของตนเอง

ฉะนั้น บุคคลเหล่านั้นจะถูกมองในทางลบ เช่นการมองพระโดยอาศัยความบกพร่องของพระบางรูป หรือการมองทหาร ตำรวจโดยอาศัยความบกพร่องของทหารตำรวจบางคนถือเป็นปกติเป็นธรรมดาตัวอย่างหนึ่งของสังคม เพราะสังคมโลกนั้นชื่นชอบการเบียดเบียนธรรมชาติเขาเป็นของเขาอย่างนั้น เพราะฉะนั้นการปฏิบัติสำรวมระวัง โดยไม่เบียดเบียน ก็คือการตั้งมั่นในศีลของตน ทำอย่างไรจึงจะทรงคุณลักษณะในตรงนี้ได้ เพราะการที่ไม่เบียดเบียนจริง ๆ ก็คือกรุณา ได้แก่ความสงสารต้องการจะช่วยเหลือเกื้อกูลบุคคลอื่นให้หลุดรอดไปจากความทุกข์จึงต้องมีคุณธรรมเสริมอีก ๒ ข้อ คือ

สัญญาณะ การสำรวจระว่าง

สำรวจระว่างระดับแรกก็คือศีล ชาวบ้านถ้าหากสำรวจระว่างระดับศีลห้าได้ โลกก็น่าอยู่ น่าอาศัยมากขึ้น การสำรวจระว่างระดับศีลอุโบสถศีลแปดนั้นเป็นความละเอียดละมัยยิ่งขึ้น เพราะศีลแปด ๓ ข้อหลัง ที่จริง ๔ ข้อหลังไม่ได้เบียดเบียนใครเป็นระบบพัฒนาจิตใจของตนเองในการสำรวจระว่างเข้าถึงใจ ไม่ให้อ่อนไหวไปตามอารมณ์ที่กระตุ้นยั่วชวนให้เกิดกามราคะ เป็นการตัดกระแสอารมณ์เท่านั้น ท่านเรียกว่าศีลพรหมจรรย์ คนรักษาศีลระดับนี้มีน้อยในโลกนี้ ถ้าหากว่าต้องการจะรักษาจะอยู่ในเพศอะไรก็ได้ สำคัญที่สำรวจระว่างตรงนี้ สำรวจระว่างระดับศีลห้าได้ เขาบวชห้ามในเชิงรูปแบบแต่ไม่ได้ห้ามในเชิงการประพฤติปฏิบัติ เราสามารถจะน้อมนำศีลธรรมเหล่านั้นมาประพฤติปฏิบัติได้

และในภาคของการปฏิบัติแล้วไม่จำเป็นจะต้องไปนับข้อศีลว่าภิกษุณีมีศีล ๓๑๑ ข้อมากกว่าพระ พอพูดศีลขึ้นมากก็เกิดอหังการมะมังการแล้ว ไม่ใช่หลักปฏิบัติอย่างนั้น ทั้งหมดนี้เป็นวิธีการในการขัดเกลาพฤติกรรมของบุคคลให้มีความประณีตมากยิ่งขึ้น สำรวจระว่างระดับอินทรีย์คือเวลาเห็นรูป ฟังเสียง ดมกลิ่น ลิ้มรส ถูกต้อง เย็น ร้อน อ่อน แข็งให้มากขึ้น ในยุคโลกาภิวัดนี้ เป็นยุคข้อมูลข่าวสารยุคของสารสนเทศ ข้อมูลข่าวสารเหล่านั้นล้วน มีการปรุงแต่งมาอย่างดีของกลุ่มผลประโยชน์ทั้งหลาย ซึ่งหมายความว่า จะต้องมีความเป็นเครื่องวินิจฉัยข้อมูลข่าวสารเหล่านั้น แล้วระมัดระวังใจ

อย่าให้เกิดกำหนดมากเกินไป

อย่าให้เกิดขัดเคืองมากเกินไป

อย่าให้เกิดลุ่มหลงมากเกินไป

อย่าให้เกิดมัวเหมามากเกินไป

แต่ก็ต้องเห็นคงต้องได้ยิน ต้องสูดดม ต้องลิ้มรส สัมผัส จับต้องอยู่ ขอเพียงให้มีการสำรวมระวัง ไม่ให้ตกเป็นทาส ไม่ให้ยอมสยบติดอยู่กับสิ่งเหล่านั้น บางครั้งแม้มีการกระแทกกระทั้นจากอารมณ์ภายนอกมาก ๆ พระพุทธเจ้าทรงสอนในรูปของขันติสังวร คือการสำรวมระวังโดยใช้ขันติ การอดกลั้น การอดทน การทนทาน ตลอดจนถึงการอดออม มิฉะนั้นจะสร้างปัญหาให้แก่ชีวิตของเรา เราอยู่ในสังคมบริโภคนิยมกระตุ้นเร้าแข่งขันกันกิน แข่งขันกันมี แข่งขันกันเป็น แข่งขันกันรวย ถ้าไม่รู้จักอดออมเอาไว้ ในที่สุดก็ต้องวิ่งไล่ความอยาก ทำนองเดียวกับการวิ่งไล่จับเงาซึ่งเราก็จับไม่ได้ จึงทรงสอนให้มีความอดกลั้นความอดทนเรียกว่า “ขันติสังวร”

อารมณ์อะไรก็ตามที่กระตุ้นให้รักให้ชังให้เกิดความสลดหดหู่ ท้อถอย เช่น ความวิปริตแปรปรวนของธรรมชาติ ทุกขเวทนาที่เกิดขึ้นจากโรคภัยไข้เจ็บเบียดเบียน ความเหนื่อยยากลำบากในการปฏิบัติภารกิจงาน โดยเฉพาะอารมณ์ที่ยั่วกับยั่ววนซึ่งจะต้องอดกลั้นอดทนให้มากไว้ และให้มีสติที่เรียกว่าสติสังวร คือสำรวมระวังอย่างมีสติ นี้รู้เท่าทันต่ออารมณ์ทั้งหลายจนถึงระดับญาณสังวร คือมีความรู้เป็นฐานใจ สามารถปรับใจได้โดยอัตโนมัติ สิ่งทั้งหลายที่ผ่านมาก็ผ่านไปใจเราไม่ไปยุ่งวุ่นวายกับอารมณ์ของโลก แม้ระดับที่ทำอย่างไรสิ่งเหล่านั้นจะไม่มีอิทธิพลครอบงำใจได้ แต่จะทำอย่างไรจะเกิดได้เล่า เพราะพูดง่ายแต่ทำยาก จึงทรงสอนอีกคำหนึ่งว่าต้องมี

ทมะ คือการฝึกปรือ การข่มใจ

ฝึกแล้วฝึกอีก ทำแล้วทำอีก ปฏิบัติแล้วปฏิบัติอีก คีลนั้น ทรงเรียกว่า “สิกขาบท” เป็นบทบัญญัติที่ทรงกำหนดเอาไว้เป็นชั้น เหมือนกับขั้นบันได ค่อย ๆ เดินไปจะเห็นว่าวางเรียงเป็นหมวดเป็น ห้าเป็นแปดเป็นลำดับ ขึ้นไป เพื่ออะไร ? เพื่อให้ปฏิบัติสัรรวมระวาง เท่าที่จะทำกันได้ ทั้งแนวที่เพิ่มจำนวนข้อและแนวที่ลึกลงไปใน แต่ละข้อ

ทั้งนี้ถ้าเราปฏิบัติสัรรวมระวางจนเข้าถึงจิตได้ สมมติว่าเดิน ไปในข้อปาณาติปาตจนถึงจิตมีเมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายได้ เป็น การรักษาศีลที่เข้าถึงจิตแล้ว ข้ออื่นจะได้สมาทานหรือไม่สมาทานก็ เป็นเองโดยอัตโนมัติแล้ว อย่างที่ท่านแสดงไว้ว่า “โลกิโก ปตฺตมภิกขา เมตตทา” เมตตทาเป็นธรรมคำจุนโลก นี้แสดงว่าปริมาณของความ ดีนั้นจะเป็นภูมิคุ้มกันจิตรักษาจิตแม้สิ่งที่สกปรกเข้ามาาก็ถูกสลาย ไปได้ ทำนองคล้าย ๆ กับสิ่งสกปรกที่ตกลงไปในสระน้ำถึงสะอาดก็ ถูกสลายไป จิตใจของบุคคลที่มีคุณธรรมเป็นฐานใจก็จะเป็นเช่นนั้น แต่กว่าจะถึงจุดนี้ก็ต้องฝึกแล้วฝึกอีก ทำแล้วทำอีก ซ้ำแล้วซ้ำอีก บางครั้งการจะทำให้สงบด้วยอารมณ์ของกรรมฐาน ต้องผ่าน กาลเวลามากอย่างภิกษุณีสมัยนั้นบางรูปท่านใช้เวลาตั้ง ๒๕ ปี กว่าจิตจะสงบได้ แต่เมื่อไม่ห้อยถอยมีความเชื่อมั่นไม่หวั่นไหวในเรื่อง เหล่านี้ พอถึงจุดหนึ่งก็ประสบความสำเร็จได้

ทมะอีกนัยหนึ่งคือการข่มใจห้ามใจตนได้ การปฏิบัติตรงนี้ถึง จุดหนึ่งทมะจะออกมากคล้าย ๆ กับหยุดตัวเองได้หรือเบรคตัวเองได้ ชีวิตของคนเราบางครั้งท่านเรียกว่านาวาชีวิตบางครั้งเรียกว่า สรีระยนต์ หมายความว่าชีวิตคล้ายเรือ คล้ายรถ เครื่องบินหรือ ว่ายานพาหนะ มนุษย์ตัวเล็กนิดเดียวสามารถขับเครื่องบิน สามารถ

ขับเรือเดินสมุทร เรือบรรทุกเครื่องบินได้ ทั้งสามารถควบคุมให้ไปตามแนวที่เราต้องการได้ แต่ตัวเราเองกลับควบคุมตนเองไม่ได้ ตอนนี้ทั้งหมดเป็นกรรมแล้วไม่ใช่พระวินัย พอไม่ใช่พระวินัยก็เปิดกว้างสำหรับคนทั้งหลาย เพราะกรรมเป็นสิ่งที่มียู่แล้วพระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ เราลองสังเกตพระพุทธดำรัสที่ยกขึ้นไว้ในตอนต้นว่า

กรรมและวินัยอันใดที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย.....

ถ้าบทบัญญัตินั้นจะต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติ แต่สิ่งที่แสดงนั้นทุกคนน้อมนำมาประพฤติปฏิบัติได้ กรรมจึงเป็นโอปนยโก ให้น้อมนำมาประพฤติปฏิบัติ ไม่ต้องไปติดใจในเพศไม่ต้องไปติดใจในรูปร่าง เพราะเนื้อหาจริง ๆ อยู่ที่คุณภาพของจิต คุณภาพจิตโดยรวมคือ อากาโรที่ปรากฏเป็นรูปกรรณ เรียกว่าสมณะ คือผู้สงบนี้ได้แก่ไม่เป็นข้าศึกอะไรกับใคร แต่แนวของการประพฤติปฏิบัตินั้น จะเห็นว่าปรากฏในโอวาทปาฏิโมกข์ ที่ทรงแสดงว่า ไม่กล่าวร้าย ไม่ทำร้าย นั่นคือคุณลักษณะของความเป็นนักบวช จะเรียกว่าบรรพชิต จะเรียกภิกษุ ภิกษุณี จะเรียกสามเณร สามเณรี หรือเรียกว่าอะไรก็ได้ แต่ต้องไม่กล่าวร้ายไม่ทำลาย แสดงว่าท่านเหล่านั้นมีความสงบอยู่ภายใน การกระทำทางกายก็สงบ วาจาที่เปล่งออกมาก็สงบ โดยเนื้อหาแล้วจึงไม่ได้อิงรูปแบบ มรรคผลจึงเปิดโอกาสกว้างแก่คนทั้งหลายที่พร้อมจะเดินไปบอริยมรรคมีองค์ ๘

ดังนั้นการเรียกร้องต้องการจะเป็นภิกษุณีกัน โดยลี้มกฏเกณฑ์ทางพระวินัย ที่ร้ายยิ่งขึ้นกว่านั้นคือนอกจากเราจะไม่ได้เป็นไปตามที่เราเรียกร้องแล้วยังเป็นการเพิ่มบาป ด้วยการไปกล่าว

หาด่าพระว่าไม่สนับสนุนในเรื่องนี้ทั้ง ๆ ที่ความจริงไม่ใช่ไม่สนับสนุน แต่สนับสนุนไม่ได้ เพราะถ้าขึ้นสนับสนุนกันแล้วจะไม่มีกฎเกณฑ์อะไรเลย กลายเป็นว่าเราสร้างศาสนาขึ้นมาใหม่ ไม่ยึดมั่นในหลักการของพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติและก็ทรงแสดงไว้

ดังนั้น ท่านจะเห็นว่าโดยเนื้อหาของการปฏิบัติธรรมะในทางพระพุทธศาสนา ใครก็ได้ ไม่ได้เจาะจงว่าใคร ศาสนาพุทธเป็นกรรมวาที จะมองที่การกระทำของบุคคลเหล่านั้นว่า เขาประพฤติปฏิบัติอย่างไร เมื่อเขาประพฤติปฏิบัติถูกต้องตรงตามหลักที่ทรงแสดงเอาไว้โดยรวมก็คือสัมผัสพระพุทธคุณ โดยมีปัญญาเพิ่มขึ้นมีความบริสุทธิ์เพิ่มขึ้น มีจิตใจกรุณาต่อบุคคลอื่นสูงขึ้น จนถึงจุดหนึ่งเป็นกรุณาแท้ ๆ อย่างพระพุทธเจ้าที่ทรงอุปถัมภ์ด้วยพระมหากรุณาต่อสรรพสัตว์ แม้ต่อคนที่ตั้งตัวเป็นศัตรูกับพระองค์ พระองค์ก็มีพระมหากรุณาเต็มเปี่ยม ทั้งนี้เป็นการยกย่องของพระเทวทัตซึ่งปฏิบัติตนจองเวรกับพระพุทธเจ้ามาเป็นเวลานานด้วยซ้ำไป

โดยเนื้อหาสาระของความเป็นพุทธศาสนิกชนคือความเป็นผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน ตามนัยของพระพุทธคุณ แต่โดยเนื้อหาหลักของการเป็นนักบวชจะเรียกชื่ออย่างไรก็ได้ ในพระพุทธศาสนานั้น ก็คือเป็นการสะท้อนมาจากปัญญากับความบริสุทธิ์ เป็นรูปแบบของชีวิตที่ประกอบด้วยอหิงสาคือความไม่เบียดเบียน แต่พึงสังเกตว่าอหิงสานั้นเป็นจุดเริ่มต้นระดับศีลเป็นการงดเว้นการเบียดเบียนตนเองและงดเว้นเบียดเบียนบุคคลคนอื่น แต่โดยตัวธรรมะจริง ๆ คือกรุณา หรือเมตตากรุณา หมายความว่า จะต้องทำประโยชน์ตนเองและประโยชน์บุคคลอื่น อันยุติด้วยนัย ของพระพุทธดำรัสที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสไว้ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราขอเตือนเธอทั้งหลายทราบไว้
สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลาย
จงทำประโยชน์ตนและประโยชน์บุคคลอื่นให้สมบูรณ์ด้วยความ
ไม่ประมาทนั่นเอง”

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย พระพุทธศาสนาของเรานั้นมีพระ
ธรรมวินัยเป็นองค์แทนพระผู้มีพระภาคเจ้า สืบสานกันมาโดยลำดับ
จนถึงปัจจุบัน โดยการยึดมั่นในหลักของพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้า
ทรงบัญญัติและก็ทรงแสดงไว้ดีแล้ว หากเราช่วยกันรักษา ช่วยกัน
ศึกษา ช่วยกันประพฤติปฏิบัติ

โดยไม่ทำตัวให้วิปริตจากพระธรรมวินัย หรือไม่ทำพระ
ธรรมวินัยให้วิปริตจากหลักการที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติแสดง
ไว้แล้ว จะชื่อว่าแต่ละคนได้ทำตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีพร้อมที่
จะใช้สถานภาพที่ตนเป็นอยู่ในปัจจุบัน เพียรพยายามประพฤติ
ปฏิบัติจนสัมผัสมิใช่ความเป็นชาวพุทธ เพิ่มพูนขึ้นภายในจิตได้
ตามกำลังแห่งการประพฤติปฏิบัติ เพราะเนื้อหาหลักนั้นอยู่ที่
การสำรวมระวังในสัตว์ทั้งหลายไม่เบียดเบียน ไม่ประทุษร้ายกัน
เป็นประการสำคัญ

ใช่ การไม่เบียดเบียนกันนั้นแหละดี เพราะการไม่เบียด
เบียนกัน คือการสำรวมระวังในสัตว์หลาย เป็นความสุขในโลก

บทเรียนจากหนาวร้อน

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ว่า ทุกคนที่เกิดมามีปัญหาติดตัวมา ๑๐ อย่าง ที่แก้ได้ยาก ทรงใช้ปัญหาทั้ง ๑๐ ข้อนี้เป็นอุปกรณ์ในการศึกษาหลายแนวด้วยกัน

บางครั้งทรงจำแนกออกไปเป็นหมวดเป็นหมู่ กลายเป็นกลุ่มของความทุกข์ในฐานะนั้น ๆ บางครั้งก็ทรงสอนในแนวของการเกาะกลุ่มเอาไว้ เพื่อให้บุคคลมองภาพเหล่านั้นรวม ๆ แล้วใช้สติปัญญาเพ่งพินิจดู ให้สมควรแก่กรณีนั้น ๆ แล้วเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงขึ้นในแต่ละจุด ซึ่งในแต่ละจุดที่ความรู้แจ้งเห็นจริงบังเกิดขึ้นนั้น กิเลสก็ลดละลงไปโดยลำดับ

สิ่งทั้ง ๑๐ ประการที่ทรงแสดงว่า ติดมากับชีวิตมาท่านเรียงไว้เป็นคู่ ๆ ความหนาว ความร้อน หิว กระจาย ถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ ง่วงนอน แก่ เจ็บ ตาย

จะกล่าวเฉพาะการเรียนจากหนาวร้อน ความหนาว ร้อนนั้น อาจะเกิดขึ้นมาจากปัจจัยภายนอก หรือจากปัจจัยภายใน คือธาตุทั้ง ๔ ประการ มีหลักธรรมะที่ทรงสอนไว้เป็นชั้น ๆ

เรื่องของการครองชีวิตที่อิงอาศัยปัจจัย ๔ เพื่อป้องกันหนาว ร้อนต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในชีวิต และในจุดนี้ก็พร้อมที่จะนำไปสู่ความกำหนัด ความเพลิดเพลिन หลงติดในความสวยงามเหล่านั้น ก็ทรงสอนให้พินิจพิจารณาสีกลงไปในแต่ละจุด โดยมองให้เห็นว่า เครื่องนุ่งห่มก็ดี ที่อยู่อาศัยก็ดี จูมมุ่งหมายจริง ๆ ก็คือ สามารถป้องกันเย็น ร้อนได้ ป้องกันอันตรายจากธรรมชาติ จากบุคคลได้ จากสัตว์

ได้ ถ้าป้องกันเรื่องเหล่านี้ได้ก็ถือว่าสำเร็จประโยชน์แล้ว แต่เพราะใจที่มีเชื้อของความเห็นซึ่งวิปลาสอยู่ เมื่อเชื้อสะสมขึ้นเรื่อย ๆ ทำให้บุคคลมีความรู้สึกว่าจะตกแต่งร่างกายให้สวยงามด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ และจะต้องจัดที่อยู่ให้สวยงามใหญ่โต เพื่อแสดงความภูมิฐานของตน ในที่สุดจิตก็เล่นเข้าสู่กระแสของตัณหา มุ่งส่งเสริมความสวยงาม ความยิ่งใหญ่ เป็นการเพิ่มแม่ไมหะ โทสะให้สูงขึ้นภายในจิตใจ

เมื่อจิตเล่นไปอย่างนี้ก็มีธรรมชาติเข้าไปแก้ โดยเข้าไปประกบในแต่ละจุด ในขั้นแรกถ้าหากว่าพิจารณาเห็นในแนวนั้นไม่ได้ ใจยังไม่ยอมรับ เพราะปริมาณของความรู้สึกตามกระแสตัณหามีมาก ก็ทรงสอนให้บุคคลพยายามมองในแง่เทียบเคียง เพื่อหาจุดที่ตนเองไม่เดือดร้อนให้ได้มากที่สุด

ความสวยงาม ให้บุคคลพยายามตั้งปัญหา ยอมรับในขั้นของความสวยงาม ที่โลกสมมติบัญญัตินั้นมีความประณีตลงไปเป็นขั้น ๆ มีคุณค่าสูงขึ้นโดยลำดับ ความงามตามสมมติของโลกคือ

๑. ความงามที่เกิดจากตกแต่งประดับประดาด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ด้วยศีลข้อ ๗-๘ ในศีลอุโบสถท่านก็นำมารวมไว้เป็นข้อเดียวกัน เมื่อได้พิจารณาแล้วก็งดเว้นอย่างน้อยที่สุดก็ชั่วคราว มองเทียบเคียงดูว่าการตกแต่งประดับประดาให้เกิดความสวยงามเช่นนั้น กับแต่งกายแต่งวาจาด้วยศีล อะไรจะให้ความสุข ความสงบมากกว่ากัน

การสมาทานศีลก็ต้องอาศัยการใช้ปัญญาเพ่งพินิจ เช่น สีสานุสสติ มองให้ใจสงบอยู่กับศีล เมื่อปัญญาบังเกิดขึ้น ความคิดพิจารณาเทียบเคียงก็เกิดติดตามกันมาเอง ทำให้มองเห็นว่าที่

จริงแล้ว ความสวยงามที่เกิดขึ้นจากการปรุงแต่งนั้นมีความลับสนในตัวของมันเองมาก ต้องกำหนดด้วยกาลเทศะ สถานที่ บุคคล กลุ่มคน และงานต่าง ๆ เครื่องประดับอย่างหนึ่ง แม้จะสวยงามอย่างไรก็ตาม แต่พอไปใช้ในสถานที่หนึ่ง กลับไม่สวยงามและอาจจะไม่เหมาะสมเป็นต้น จะมองเห็นว่าจริง ๆ แล้ว ความสวยงามในขั้นนี้ หาข้อยุติไม่ได้เป็นเรื่องของมายาเป็นภาพลวงตาที่เด่นชัด

๒. ความงามของรูป ร่างกาย ซึ่งมีการสมมติบัญญัติกัน
แม้จะมีช่วงระยะเวลาที่ยอมรับกันได้นานหน่อย คือ นานกว่าตกแต่งร่างกาย แต่ความจริงแล้วสิ่งเหล่านั้นก็เป็นสังขตธรรม ย่อมมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา ในจุดนี้ก็ทรงสอนหลายแนว เพื่อให้ขัดเกลากิเลสให้จางลง โดยพยายามมองให้เห็นความเปลี่ยนแปลงแปรปรวนที่เกิดขึ้นแก่ร่างกาย ที่เรียกว่าความชรา ความชรานั้น อาจจะเป็นชราที่เรียกว่าแก่ปิด คือ ชั้นของเจริญวัยจากเด็กไปถึงวัยหนุ่มสาวเราถือว่าแก่ปิด ที่จริงก็แก่ชนิดหนึ่ง

ในช่วงที่สองความเปลี่ยนแปลงที่เด่นชัดออกเป็นชราที่เปิดเผยออกมา จะเห็นว่าความสวยงามต่าง ๆ ที่เคยคิดว่าสวยงามก็เริ่มเปลี่ยนแปลง จะต้องอาศัยปรุงกันเป็นอันมาก แม้ปรุงไปแล้ว ใจก็มีความหวาดวิตกกังวล กลัวความสวยงามเหล่านั้นจะเสื่อม ไปไหน มาไหนก็ต้องเตรียมเครื่องปรุงแต่งติดตัวไปด้วย เพื่อปกปิดความชราเอาไว้ไม่ให้ปรากฏแก่สายตาของบุคคลอื่น และเพื่อจะหลอกตัวเองได้นาน ๆ แต่ว่าถึงจุดหนึ่งก็หยุดอะไรไว้ไม่อยู่ ทรงสอนให้มองในแนวธรรมดากว่า

เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เพื่อ
ทำใจให้ยอมรับความจริงของชีวิต

ถ้าหากว่ามีกำลังสติปัญญาแก่กล้ามากยิ่งขึ้นกว่านั้น ก็มองใน
แนวของเทวทูต ที่คนแก่ คนเจ็บ คนตาย อันเป็นอารมณ์ของกรรม
ฐาน การปฏิบัติในขั้นนี้บางครั้ง ก็เพียงแต่เกิดจิตสำนึก เกิดความ
เคารพนับถือ เกิดความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อ แสดงออกใน
รูปของความประพฤติอ่อนน้อมต่อมตน ต่อผู้ที่เจริญกว่าตน ล้วนแล้ว
แต่เป็นเครื่องมือในการลดละกิเลสด้วยกันทั้งนั้น อุปกรณ์เหล่านี้
จึงถือว่าเป็นเครื่องขัดเกลาจิตใจให้มีความสะอาดขึ้น ช่วยให้เห็น
ความจริงแห่งชีวิตสูงขึ้นโดยลำดับ

๓. ความงามที่เกิดจากศีลธรรมจรรยา โดยมองเทียบเคียง
ไปในจุดของความงามอีกชั้นหนึ่ง ก็คือความงามชั้นศีล ความเป็น
ผู้ดี ที่มีอาการทางกาย ทางวาจา สงบเรียบร้อย น่าเคารพนับถือ
สำหรับบุคคลทั้งหลาย ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีความเป็นสากลสูงขึ้น เพราะ
ความงามด้วย เสื้อผ้าอาภรณ์มีความสากลน้อยที่สุด ความงามของ
รูปร่างกาย เป็นเรื่องบุญทำกรรมแต่งในที่สุดก็เสื่อมไป แต่ความงาม
ในด้านศีลาจาระ คือ ความมีศีล มีมรรยาท มีสมบัติผู้ดี ที่บุคคล
เหล่านั้นแสดงออก เป็นเด็กเองก็น่ารัก เป็นผู้ใหญ่ก็น่านับถือ เป็น
ผู้เฒ่าก็เป็นปูชนียบุคคลที่ควรแก่การเคารพสักการะของบุคคล
ทั้งหลาย เมื่อใช้ปัญญาเพ่งพินิจพอถึงจุดนี้ก็จะพยายามสมาทาน
รักษาศีล มรรยาทความเป็นผู้ดี จิตเดินเข้าสู่ไตรสิกขา

๔. ความงามที่เกิดจากความมีน้ำใจ มีคุณธรรมเป็น
ความงามที่ประณีตออกไปอีกชั้นหนึ่ง คือ ความงามที่เข้าถึงจิตใจ
ได้แก่ใจที่ประกอบด้วยธรรม มีธรรมะทรงไว้ ธรรมะประดับประดา
รักษาไว้แม้จะเผชิญกับปัญหา คือ ความเย็นจัดหรือร้อนจัดก็จะไม่
แสดงอาการอะไรออกมาเมื่อเผชิญกับปัญหาเหล่านี้

บางครั้งมีปัญหาที่เกี่ยวกับความเร่าร้อนทางใจ เกิดไฟโทสะ เป็นต้น ก็ควบคุมจิตใจไว้ได้ บางครั้งเกี่ยวกับความร้อนซึ่งเกิดขึ้นจากโรคภัยไข้เจ็บซึ่งเกิดมาจากภายในก็ตาม ภายนอกก็ตาม เนื่องจากใจมีฐานคือความอดกลั้น ความทนทานต่ออารมณ์เหล่านั้นได้ ก็อดทนไว้ได้

จากจุดนี้เอง บุคคลก็อาจจะอาศัยปัญญาพิจารณาดู ในแนวของเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เพราะว่าหนาวร้อนนั้นก่อให้เกิดเป็นสุขเป็นทุกข์ขึ้นมา ถ้าพอดีจะรู้สึกอบอุ่น ถ้ามองในแนวของเวทนาก็คืออุเบกขาเวทนา ร้อนจัด หนาวจัด ก็คือทุกข์เวทนา ที่เรารู้สึกสบายก็เป็นสุขเวทนา เพราะฉะนั้นก็กลายเป็นเวทนาที่อาศัยความเย็น ความร้อนอยู่ ๓ แนว

บุคคลอาจใช้สติสัมปชัญญะระลึกได้ในจุดนี้ จะเห็นว่า ร่างกายของเรานั้นสัมผัสเวทนาได้แต่ละอย่าง ยามใดที่เป็นสุข ยามนั้นก็ไม่ใช่ทุกข์ ยามใดที่เป็นทุกข์ ยามนั้นก็ไม่ใช่สุข ยามใดเป็นกลางๆ ยามนั้นสุขก็ตามทุกข์ก็ตามไม่ปรากฏ แต่ความจริงเวทนาก็สับสนเปลี่ยนแปลงไปได้ตามเหตุปัจจัย ทั้งภายในและภายนอก

เมื่อคุณภาพของจิตใจมีสติ มีสัมปชัญญะสูงขึ้น ก็จะมองเห็นเวทนาในแง่ของ ความแปรปรวนเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ล้วนเกิดจากเหตุปัจจัย ใจก็น้อมเข้าหาไตรลักษณ์ แต่มองไปมองมา จะพบว่าเวทนาเหล่านั้นถ้าเราเฉย ๆ เสีย ไม่เอาจริง เอาจึงอะไรกับมัน มันก็เป็นอย่างที่มีมันเป็นถ้าแยกใจออกจากเวทนาได้ เวทนาก็จะเป็นสักว่าเวทนาเท่านั้น ความยินดียินร้ายก็จะจางไปตามลำดับ

เมื่อมองมาที่หนาว ร้อน อีกชั้นหนึ่ง จะพบว่า ที่จริงหนาว ร้อนนั้น ถ้าใจไม่ไปบวกรเข้าก็ไม่ค่อยมีอะไรมากนัก บางครั้งฟังกรม อุดุนิยมวิทยา บอกลักษณะอากาศว่าอากาศจะหนาว ใจเตรียม

หนาวไปเสียแล้ว คือ ใจหนาวลวงหน้าไปทั้ง ๆ ที่อากาศยังไม่หนาว เตรียมหาเสื้อหนาวมาสวม เอาผ้าหนา ๆ มาห่มเอาไว้ พออากาศเริ่มหนาว ก็ทำท่าหนาวเข้ากอดอก แสดงอาการหนาว เลยหนาวกันใหญ่ เพราะใจมันไปบวกเข้าเอง

เวลาร้อนก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ในขณะที่เรารู้สึกร้อนนั้น ยังมีคนร้อนกว่า ในขณะที่เรารู้สึกว่าหนาว ยังมีคนหนาวกว่า แม้ในขณะที่เรารู้สึกว่าสบายยังมีคนสบายกว่า ก็ไม่มีอะไรที่เป็นจริง เป็นจิงก็ช่วยให้ลดละกิเลสประเภทที่เรียกว่ามานะความถือตัว อติมานะยกตนข่มผู้อื่น จนถึงดูหมิ่นบุคคลอื่น และในขณะเดียวกัน ใจก็ลดการไขว่คว้าลง ในยามที่ประสบความสำเร็จเกี่ยวกับเย็นจัด ร้อนจัด เราก็ลดโทมนัสลงไปได้ ก็ถือเป็นเรื่องธรรมดาประการหนึ่ง มันเป็นเรื่องของมันอย่างนั้นเอง ที่จริงเราก็เจอมาตั้งแต่เกิดแล้ว อยู่ในกรรมมารดาเราก็มีเย็นมีร้อน แปรปรวนไปตามเหตุปัจจัยในขณะนั้นจิตรับรู้เวทนาอาจจะไม่เด่นชัด แต่พอเราเกิดมา เราก็เริ่มรู้จักมาตลอดว่า เป็นอย่างนั้นเอง

ถ้ามองเทียบเคียงไป อาจจะย้อนไปสู่อดีต เช่นเจออากาศร้อนจัด มองย้อนไปสู่อดีตว่าบางปีอากาศร้อนกว่านี้ เราก็อยู่มาได้จนอายุปานนี้ ก็ไม่เห็นเป็นอะไร พอเจอหนาวจัดเข้าก็มองย้อนกลับไปสู่อดีตอีก หรือมองไปสู่ส่วนอื่น ว่าลักษณะของอุณหภูมิต่างที่เขายกมานั้น เขาก็บอกในส่วนต่าง ๆ ของประเทศ เราจะเห็นว่าบางครั้งเราเองประสบหนาวมากกว่านี้ หรือเย็นมากกว่านี้ และแม้บางอย่างเราอาจจะไม่เคยประสบ แต่ว่าเพื่อนเราเคยประสบ กำลังประสบอยู่ในส่วนนั้น ๆ ในที่สุดจะมองเห็นว่า ถ้าใจไม่ไปยึดไปถืออะไรมากนัก เวทนาจึงสักแต่ว่าเวทนาเท่านั้นเอง เกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไป หรืออาจจะมองในแง่ดีว่า

อากาศเย็นไปหน่อย ก็มองว่าดีเหมือนกัน ไม่ได้เย็นมานาน
แล้วเย็นเสียบ้าง

อากาศร้อนไปหน่อย ก็มองว่าดีเหมือนกันเหงื่อจะได้ออก
เสียบ้าง

สามารถหาประโยชน์จากเรื่องเหล่านั้นได้ทั้งหมด เพราะ
ฉะนั้นในแนวนี้จะเห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้ทั้งรูปแบบ เอาความเป็น
ความร้อนเข้ามาสอน ในแง่ที่เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติ ก็มีธรรมะ
กำกับไว้ทุกจุดคือ ช่วยให้เป็นหลักยึดเหนี่ยวทางใจได้ทุกขั้นตอน

แต่ในขณะที่เดียวกัน ก็ให้มองในชั้นของศีลธรรมจรรยา ให้
มองเห็นว่าในขณะที่เป็นจัดร้อนจัดอยู่นี้ ที่จริงมีนรกเย็นนรกร้อนที่
เย็นจัด ร้อนจัด มากกว่า นรกเหล่านั้นเป็นผลซึ่งเกิดขึ้นจากอกุศล
กรรมของบุคคลที่ได้กระทำเอาไว้ก็มองเทียบเคียงดูว่า ขนาดร่างกาย
ของมนุษย์เป็นอย่างนี้ มีกรรมเป็นกำเนิดอย่างนี้ สามารถใช้สติ
ปัญญาหาผ้ามาห่ม หาเครื่องบรรเทาความหนาวได้ ยามร้อนก็หา
เครื่องบรรเทาความร้อนได้ แต่ว่าสุดท้ายจะทนทานอย่างนี้ ถ้าไปเจอ
นรกเย็น นรกร้อนเข้าไปในโลกจะเป็นอย่างไร ใจก็จะเกิดหวาดกลัว
ต่อภัยในนรก จะน้อมใจเข้าหาธรรมะที่ปิดกั้นกระแสของนรกเอาไว้
ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงโดยสรุปเอาไว้ที่ สุจริตทางไตรทวาร คือ
สุจริตทางกาย ทางวาจา ทางใจ นั้นเอง ทรงยืนยันว่าสามารถที่จะ
ปิดประตูอบายได้ และเปิดประตูสวรรค์ได้ ในชั้นศีลธรรมจรรยาก็คือ
ปกครองตนเองได้ เมื่อประสบปัญหาที่แก้ปัญหาให้แก่จิตใจได้ ในชั้น
ที่จะมองสาวลึกลงไป โดยอาศัยจุดเย็น จุดร้อนจะมองเห็นว่า ร้อน
ธรรมชาติก็ไม่ค่อยอะไรเท่าไร แต่ยังมีไฟที่ร้อนมากกว่านั้น คือไฟ
กิเลสที่เกิดขึ้นแล้วแผดเผาจิตใจของบุคคลให้เราร้อนรุนแรง คือ

ไฟราคะ ไฟโลภะ ไฟโทสะ ไฟโมหะ แต่ละกองนั้นเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะแผดเผาทั่ว ๆ ไปสร้างความเดือดร้อนให้แก่ใครก็ตามที่ถูกไฟเหล่านี้แผดเผา

แต่มองอีกทีหนึ่งว่า เวลาความร้อนข้างนอกมันเกิดขึ้นก็แก้ไขได้ เมื่อความร้อนจากไฟคือ ราคะ ไฟคือ โลภะ โทสะ โมหะ หรือราคะ โทสะ โมหะ ทรงแสดงอยู่ ๒ แนว ถ้าสอนแก่พระก็จะให้คำว่าราคะ โทสะ โมหะ สอนชาวบ้านก็จะให้คำว่าโลภะ โทสะ โมหะ แต่สรุปว่าเป็นเรื่องร้อน บางครั้งก็ทำให้ใจสายไปเดินไปในอารมณ์ทั้งหลาย บาบอกุศลต่าง ๆ ที่บุคคลกระทำลงไปจนประสบภัยในนรก ความร้อนในนรกก็เพราะกิเลสตัวนี้เอง พอสืบสาวไปเรื่อย ๆ จะมองเห็นว่าตัวการใหญ่ทั้งหมดล้วนเกิดขึ้นจากความยึดถือที่ดี ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเพราะอากาศที่ดี แม้ความเร่าร้อนในส่วนอื่นที่ดี ล้วนอยู่ที่จิตซึ่งประกอบด้วยกิเลส มาแผดเผาให้เกิดความเร่าร้อนอย่างที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในอาทิตตปริยายสูตร ทรงชี้ให้เห็นว่าสิ่งทั้งปวงนั้นเป็นของร้อน เมื่อกล่าวโดยสรุปก็คืออายตนะภายใน ๖ อายตนะภายนอก ๖

อายตนะภายในก็คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อายตนะภายนอกก็คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และธรรมารมณ์ แต่ละอย่างร้อน ความรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้นเพราะการประจวบกันของอายตนะภายใน ภายนอก ตาเห็นรูป หูฟังเสียง จมูกดมกลิ่น ลิ้นลิ้มรส กายถูกต้อง เย็น ร้อน อ่อน แข็ง ใจเหนียว ยึดถืออารมณ์ทำให้เกิดความเร่าร้อน

สัมผัสคือการกระทบกันของอายตนะภายในภายนอก และวิญญานเองก็เป็นของร้อน

เวทนา คือ เมื่อประสบอารมณ์เหล่านั้น ถ้ายินดีก็เกิดสุข
เวทนา ถ้าไม่พอใจก็เกิดทุกข์เวทนา ทำใจเฉย ๆ กลาง ๆ ก็เกิด
เป็นอทุกข์ผสมสุขเวทนา แต่ละอย่างเป็นของร้อน

ถามว่าร้อนเพราะอะไร ?

ก็จะพบว่าอายตนะภายใน ภายนอก สัมผัสและเวทนานั้น
เป็นของสาธารณะแก่บุคคลทั่ว ๆ ไป พระพุทธเจ้าก็หนาวก็ร้อน
และการที่ทรงอนุญาตผ้าสังฆาฏิให้พระห่ม เพราะทรงทดสอบดูว่า
ฤดูหนาวนั้นต้องใช้ผ้าถึง ๓ ผืน จึงทนทานได้ ซึ่งแสดงว่าถ้าใจไม่
ไปห้วง ไปยึดไปถือผ้าเพียง ๓ ผืนก็ทนทานได้ แต่ถ้าไปห้วงอาจจะ
ต้องใช้มากกว่านั้น

ฉะนั้น วิธีการของพระพุทธเจ้าจึงปรับฐานมาตั้งแต่ต้น เพื่อ
ไม่ให้ใจเข้าไปบวก โดยการเตรียมหนาวร้อนล่วงหน้าเอาไว้ ที่เมื่อ
สืบสาวไปก็จะพบว่า เอาจริง ๆ แล้วไม่ได้อยู่ที่ตรงนั้น ร้อนก็ได้
ไม่ร้อนก็ได้ ถ้าใจไปยึดถือมันก็ร้อน ถ้าใจไม่ยึดไม่ถืออะไรก็ไม่ร้อน
ใจยึดถือด้วยอะไร ทรงชี้ไปที่ราคะ โทสะ โมหะ คือ ไฟทั้ง ๓ กอง
แต่ที่จริง ไฟกิเลสทั้ง ๓ กองนั้นถ้าหากว่าคนเราไม่เกิดมาในโลก
กิเลสก็ไม่มี ความร้อนรู้สึกว่าจะไม่เกิดขึ้น จึงทรงชี้ไปที่เพลิงทุกข์อีก
๘ กอง ร้อนเพราะความเกิด ร้อนเพราะความแก่ ร้อนเพราะความ
เจ็บ ร้อนเพราะความตาย ร้อนเพราะความโศกความรำไรรำพัน
ร้อนเพราะความทุกข์ ร้อนเพราะความเสียใจ และร้อนเพราะความ
คับแค้นใจ ทรงสอนว่า

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราจึงกล่าวว่าสิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน
ข้อนี้พึงสังเกตว่าเป็นโวหารในการชี้แจงธรรมะของพระผู้มี
พระภาคเจ้า ในแต่ละจุด ที่บุคคลทั้งหลายมองเห็น แท้จริงแล้วก็เป็น
ก้อนทุกข์ หรือ เป็นกองทุกข์ บางครั้งใช้คำเรียกว่า ทุกขขันธุ์ ก็คือ

กลุ่มของความทุกข์ ไม่ว่าจะป็นรูป เป็นเวทนา เป็นสัญญา เป็นสังขาร เป็นวิญญาณ ถ้าหากได้มองเห็นโทษของความทุกข์แล้ว พยายามสืบสาวไปถึงตัวเหตุ โดยเฉพาะเหตุใหญ่ก็คือใจที่ประกอบ ด้วยกิเลสตั้งกล่าวแล้ว แม้จะมีความวิปริตแปรปรวนจากธรรมชาติ อะไร แต่ถ้าใจไม่มีกิเลสรุนแรง ธรรมชาติเหล่านี้ก็ทำอะไรไม่ได้ ข้อนี้อย่างที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรับสั่งไว้ เมื่อเสวยทุกขเวทนามากก่อนจะเสด็จสวรรคตว่า

“แม้ร่างกายเราจะกระสับกระส่าย แต่ใจของเราจะไม่กระสับกระส่าย”

โดยแยกกายแยกจิตออกไปจากสิ่งเหล่านั้น ไม่สนใจ จะหนาวก็ดี จะร้อนก็ดี ทำนองคล้าย ๆ กับบุคคลที่เดินทาง ไม่สนใจนับว่าไปได้กี่กิโล อีกกี่กิโลจึงจะถึง หรือนัดหมายกับใครไปนั่งนับเวลานาที ดูนาฬิกาแล้วดูนาฬิกาอีกอย่างนั้นใจจะกระสับกระส่าย ถ้าปล่อยใจไปตามสบาย ๆ ถึงก็ถึง แต่จะเป็นการถึงอย่างไร่งเบาสบาย

เรื่องของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่เป็นเย็น เป็นร้อนก็ดี เรื่องไฟกิเลสที่เกิดขึ้นภายในใจก็ดี ตัวการสำคัญนั้นอยู่ที่ใจ ธรรมชาติก็คือเรื่องของธรรมชาติ แต่ที่เป็นปัญหาก็คือใจที่ไปยึดมั่น เอาจริง เอาจังกับเรื่องเหล่านี้มากเกินไป จนกลายเป็นปัญหาสารพัด บางอย่างไม่น่าจะเป็นปัญหาก็ดึงเข้ามาให้เป็นปัญหาจนได้ เพราะใจถูกกิเลสย้อมให้เปลี่ยนแปลง แปรปรวนไปตามอำนาจของมัน ในที่สุดก็ทำให้วันไหนไปตามกิเลสเหล่านั้น การใช้ปัญญาเพ่งพินิจพิจารณาพยายามลดละ บรรเทาตามขั้นตอนที่ทรงแสดงเอาไว้ก็จะช่วยให้บุคคลอยู่ในโลกนี้ โดยอิงอาศัยธรรมะมากยิ่งขึ้น แล้วธรรมะนั้นจะรักษาคุ้มครองป้องกันบุคคลนั้นเอาไว้ ให้ได้รับความสุข ความสงบ ตามสมควรแก่การประพฤติ ปฏิบัติ

ทางเกิดประโยชน์

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาจะพบว่า เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงเรื่องของเหตุผล บุคคลที่มีชื่อว่าได้ธรรมจักขุรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะธรรมทั้งหลายนั้น ได้แก่ ผู้มีความรู้ในธรรมทั้งหลายว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งหมดย่อมมีความดับไปเป็นธรรมดา” เป็นการแสดงให้เห็นว่า ในการเกิดก็ตาม ในการดับก็ตามของสิ่งทั้งหลายนั้นมีความเกี่ยวข้องผูกพันอยู่ระหว่างเหตุผล ถ้าหากว่าเหตุดับผลก็ต้องดับไป เหตุเกิดขึ้นผลก็ต้องเกิดขึ้นติดตามมา เหมือนกับพืชทั้งหลายที่มีหน่อชำรุดแล้วโอกาสที่จะงอกเจริญเติบโตเป็นต้นพืชก็มีไม่ได้อีก ทั้งนี้เพราะตัวเหตุที่จะให้เป็นต้นพืชนั้นได้ดับไปแล้ว คำสอนในพระพุทธศาสนา แม้ในระดับสูงที่เรียกว่า อริยสัง ก็เป็นเรื่องของสองเหตุสองผล จะพบว่า ความทุกข์เป็นผลอันเกิดมาจากเหตุคือสมุทัยสัง นิโรธความดับทุกข์ ก็เป็นผลที่เกิดมาจากเหตุคือมรรค มืองค์ ๘ ประการ

ดังนั้น ในการศึกษาและการปฏิบัติธรรมในทางพระพุทธศาสนาของพระผู้มีพระภาคเจ้าหรือของพุทธบริษัท จึงเป็นเรื่องของ “การสร้างเหตุผลและการดับเหตุผล” เหตุที่ต้องสร้าง คือเหตุที่ทำให้เกิดความสุขความเจริญแก่ตน และเหตุที่ต้องดับคือเหตุอันนำความทุกข์ความเดือดร้อนมาให้แก่ตน ในข้อนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงไว้ในตอนหนึ่ง เพื่อเป็นการกระตุ้นเตือนให้บุคคลผู้มุ่งหมาย

ผลที่เป็นไปในทางความสุขความเจริญว่า “พึงได้ประโยชน์ในที่ใด ด้วยวิธีใด ให้บุคคลพยายามบากบั่นในที่นั้น ด้วยวิธีนั้น”

ใจความในพระพุทธรภาษิตนี้ มีข้อที่น่าสังเกตอยู่ คือทรงใช้คำว่า “ประโยชน์จะเกิดในที่ใด ด้วยประการใด ให้บากบั่นในที่นั้นด้วยประการนั้น” เป็นการแสดงให้เห็นว่า “ตัวประโยชน์หรือตัวผลนั้นเกิดขึ้น ณ ที่ที่ไม่มีประโยชน์นั่นเอง” เหมือนกับสถานที่ที่ไม่มีบ้าน เมื่อบุคคลสร้างบ้านขึ้น บ้านก็ปรากฏในสถานที่ที่ไม่มีบ้านนั่นเอง ในการปฏิบัติธรรมชั้นสูงขึ้นไปจนถึงระดับของมรรคผลนิพพานก็มีลักษณะอย่างนั้น จะเห็นได้ว่ามีคำอยู่คำหนึ่งที่ว่า “จิตหลุดพ้นแล้วจากอาสวะทั้งหลาย ไม่ถือมั่นด้วยอุปาทาน”

เป็นการแสดงให้เห็นว่า บุคคลผู้ปรารถนาที่จะบรรลุความสุขความสงบใจก็ต้องพยายามที่ใจนั่นเอง อะไรที่เป็นเหตุทำให้ใจขาดความสงบ ก็ให้ทำลายส่วนนั้นเสียเมื่อสิ่งที่เป็นอุปสรรคแห่งความสงบถูกทำลายไปแล้ว ความสงบก็จะบังเกิดขึ้น ดังนั้น “กิเลสจึงอยู่ที่ใจ นิพพานคือความดับกิเลสจึงอยู่ที่ใจซึ่งปราศจากกิเลสนั่นเอง” ความปรารถนาในความมีความเป็นในระดับต่าง ๆ นั้น ย่อมบังเกิดขึ้นแก่บุคคลทั่วไป ซึ่งท่านใช้คำว่า เป็นผู้นำไปสู่ภพ คือความมีความเป็น ในระดับชีวิตปัจจุบันนั้นจะเห็นได้ว่า ความปรารถนาเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ย่อมเกิดขึ้นภายในใจของบุคคลทุกคน แต่ว่าบุคคลผู้ที่ประสบความสำเร็จตามที่ตน ปรารถนานั้นมีน้อย คนทุกคนต้องการร่ำรวยเป็นเศรษฐีแต่เศรษฐีมีน้อย คนทุกคนปรารถนาที่จะประสบผลสำเร็จในทางวิชาการด้านต่าง ๆ แต่คนสำเร็จจริงมีน้อย คนเป็นอันมากต้องการจะไปนิพพานเพื่อดับทุกข์ดับกิเลสทั้งมวลแต่คนที่เป็นไปได้จริงมีน้อย

“ทั้งนี้เป็นเพราะอะไร ?”

เพราะว่าขาดปัจจัยหลายอย่างในการเข้าถึงความมีความเป็นนั้น ๆ ความเป็นต่าง ๆ นั้นเป็นผล เมื่อบุคคลต้องการผลนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินไปเพื่อบรรลุผลที่ตนปรารถนา

โดยในขั้นแรกบุคคลจะต้องกำหนดเป้าหมาย เพื่อความเป็นอันนั้นเอาไว้ ข้อนี้ ฟังดูตัวอย่างที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย เป็นต้นั้น ได้ทรงพิจารณาถึงอีกมุมหนึ่งว่า ในเมื่อมีคนแก่คนเจ็บคนตาย อีกพวกหนึ่งก็ต้องมีคนไม่แก่ไม่เจ็บไม่ตาย พระองค์ทรงปรารถนาความเป็นเช่นนั้น แต่เมื่อทรงตรวจสอบดูว่า คุณสมบัติเพื่อความเป็นเช่นนั้น มีอยู่ในพระองค์หรือไม่ ?

“ก็ได้คำตอบว่า พระองค์ยังไม่มีคุณสมบัติเหล่านั้น” จึงทรงเริ่มหาทางเพื่อสร้างคุณสมบัติเพื่อความเป็นอันนั้นให้บังเกิดขึ้นก่อน จากนั้นจึงได้เสด็จออกบรพชาดังที่ทราบกันอยู่ ช่วงระยะเวลา ๖ ปีนั้น เป็นการเพียรพยายามเพื่อจุดนั้น ๆ ในเรื่องนั้น ๆ คือ “เรื่องที่ดับเหตุแห่งความ แก่ เจ็บ ตาย ได้”

ในที่สุด พระองค์ก็ทรงกระทำสำเร็จ คือสร้างคุณสมบัติเพื่อความเป็นผู้ไม่ต้องเกิดได้สำเร็จ เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนั้นเรื่อง ความเป็น ซึ่งเป็นจุดหมายของแต่ละบุคคลนั้น จะต้องอาศัยเหตุปัจจัย คือ ความมีคุณสมบัติเพื่อความเป็นนั้น ๆ แต่คุณสมบัตินั่นเอง ก็เป็นผลอีกเช่นกัน ซึ่งจะเกิดมาจากเหตุคือการกระทำบำเพ็ญให้บังเกิดขึ้นให้มีขึ้น เมื่อมีคุณสมบัติเพื่อความเป็นเช่นนั้นสมบูรณ์แล้ว บุคคลก็จะได้เป็นสมตามที่ตนปรารถนา เช่น นักเรียนปรารถนาที่จะเลื่อนชั้นเรียน นักเรียนจะต้องสร้างคุณสมบัติเพื่อการเป็นนักเรียนในชั้นนั้น ๆ ให้ได้เสียก่อนด้วยความเพียร

พยายาม เมื่อความเพียรพยายามสมบูรณ์แล้ว ก็จะมีคุณสมบัติสมบูรณ์ คุณสมบัตินั้นเองจะทำให้นักเรียนผู้นั้นได้เลื่อนชั้นเรียน เรื่องของเหตุของผลจึงเป็นเหตุเป็นผลอยู่ในลักษณะดังนี้

ถ้าลองสังเกตดูจะพบว่า ในครั้งแรกพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกำหนดเป้าหมายในด้านความมีความเป็นเอาไว้ จากนั้นก็สร้างความเพียรพยายาม สร้างคุณสมบัติ เพื่อให้ได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พอคุณสมบัติสมบูรณ์ พระองค์ก็ได้บรรลุเป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า

เมื่อพระองค์ได้บรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทรงเริ่มทบทวนความเป็นของพระองค์อีกครั้งหนึ่ง ก็รู้ว่า บัดนี้พระองค์ได้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ทรงตรัสรู้ธรรมะอันสูงสุดแล้ว ต่อไปจะอย่างไร ก็ทำงานซึ่งเป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น เพื่อเป็นประโยชน์เกื้อกูลแก่บุคคลเหล่านั้น ดังนั้น งานอีก ๔๕ พรรษาหลังจากการตรัสรู้ จึงเป็นงานที่พระองค์ทรงกระทำในฐานะที่เป็นพระพุทธรเจ้าอันจะพึงปฏิบัติต่อโลก ในฐานะที่ทรงเป็นสมาชิกคนหนึ่งของโลก จะพึงปฏิบัติต่อสกุลวงศ์ในฐานะที่เป็นบุคคลในสกุล จะพึงปฏิบัติในฐานะเป็นพระพุทธรเจ้าผู้เป็นศาสดาสั่งสอนพุทธบริษัท และพระองค์ทรงทำหน้าที่นั้น ๆ ได้อย่างสมบูรณ์ พุทธปฏิบัติพานี้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตของบุคคลทั่วไป ผู้ปรารถนาความเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เช่นปรารถนาที่จะเป็นอุบาสกอุบาสิกา ความเป็นอุบาสกอุบาสิกา นั้น เป็นเป้าหมายที่ทุกคนจะต้องกำหนดไว้ แต่ในขณะที่เดียวกันจะต้องสร้างคุณสมบัติเพื่อความเป็นอุบาสกอุบาสิกาให้เกิดขึ้น เมื่อมีคุณสมบัติของอุบาสกอุบาสิกาโดยสมบูรณ์แล้ว ความเป็นอุบาสกอุบาสิกาของบุคคลนั้นก็เข้าถึงความสมบูรณ์ที่เรียกว่า

“เป็นอุบาสกรัตนะ เป็นอุบาสิการัตนะ” ตามนัยที่ทรงแสดงไว้ในอุบาสกรัตนสูตร โดยกำหนดเอาคุณธรรม ๕ ประการ เป็นหลัก ในการตัดสินว่าใครเป็นอุบาสกอุบาสิการัตนะหรือไม่ ธรรมะ ๕ ประการนั้น คือ

๑. มีศรัทธาความเชื่อถือที่ประกอบด้วยเหตุผล คือมีปัญญาเข้ากำกับในความเชื่อนั้น ๆ ไม่ปล่อยให้ศรัทธาล้ำหน้ามากเกินไป ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ปล่อยให้ปัญญาล้ำหน้ามากเกินไป เพราะระหว่างศรัทธากับปัญญานั้น ถ้าหากไม่เคียงคู่และขนานกันไปแล้ว ผลในการปฏิบัติก็จะเสียได้ เช่นศรัทธาล้ำหน้ามากเกินไป ก็จะกลายเป็นการงมงายในระดับต่าง ๆ ปัญญาล้ำหน้ามากเกินไปก็จะกลายเป็นการขาดความยอมรับถึงสมมติสัจจะอันเป็นความจริงในระดับหนึ่ง จะมองบาปบุญคุณโทษเป็นสูญญตาและเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว ก็เป็นผลเสียในปัจจุบันนี้และภายหน้า

๒. เป็นผู้ที่มีศีลสมบูรณ์ จะเป็นศีล ๕ ก็ตาม ศีลอุโบสถ ก็ตาม ที่บุคคลได้สมาทานไปแล้วนั้น จะต้องรักษาเอาไว้ให้สมบูรณ์ตามข้อกำหนดที่ตนได้สมาทานไป เช่น สมาทานอุโบสถศีล ว่าสิ้นวันหนึ่งคืนหนึ่ง ก็แสดงว่า ระยะเวลา ๒๔ ชั่วโมงนั้น บุคคลผู้นั้น จะต้องสำรวมระวังรักษาศีลของตนไว้ไม่ให้บกพร่อง แต่ถ้าหากว่าสมาทานกันเป็นนิจก็ต้องรักษาไว้ตลอดไปไม่ให้บกพร่อง ถ้าเกิดบกพร่องขึ้น ก็มีการสมาทานใหม่เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ศรัทธา ศีล จะให้เกิดความสมบูรณ์ขึ้นทันทีทันใดนั้นเป็นไปได้ แต่ละอย่างจะต้องค่อยเป็นค่อยไป แต่ความริเริ่มครั้งแรกนั้นย่อมเป็นปัจจัยสำคัญ เหมือนกับการขึ้นบันไดถ้าเหยียบบันไดขั้นที่หนึ่งได้แล้ว โอกาสที่จะเหยียบบันไดขั้นที่สองที่สามจนถึงห้องนอน

ยอมเป็นไปได้อันใด ในการปฏิบัติธรรมะทางพระพุทธศาสนา จะเป็นเรื่องศีลและเรื่องธรรมะก็มีหลักอย่างนั้น

ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงว่าบุคคลอย่าดูหมิ่นว่า บุญมีประมาณน้อยแล้วจะไม่ให้ผล เพราะว่าฝนที่ตกลงมาที่ละหยาด ๆ สามารถทำให้ภาชนะซึ่งรองรับเต็มไปฉันใด การที่บุคคลสะสมบุญไว้บ่อย ๆ ในที่สุดจิตใจของบุคคลนั้นจะเต็มไปด้วยบุญ การสะสมบุญนั้น นำมาซึ่งความสุขแก่บุคคลนั้น

๓. ให้เชื่อกรรม ไม่เชื่อเรื่องอื่นที่ขาดมูลฐานความเป็นจริงที่จะยอมรับนับถือได้แต่ให้เชื่อถึงความมีอยู่ต่าง ๆ จะพบว่าอีก ๓ ประการหลังนั้นเป็นการพิสูจน์ศรัทธากับศีลตัวสำคัญจริง ๆ จึงอยู่ที่ศรัทธากับศีล ถ้าหากว่าบุคคลมีศรัทธามั่นคงอยู่ในพระรัตนตรัยแล้ว จะมีความเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม ไม่จำเป็นต้องไปสะเดาะเคราะห์อะไร เพราะว่าเคราะห์นั้นเกิดขึ้นจากการกระทำ ถ้าหากว่าบุคคลไม่กระทำความชั่วความผิดแล้ว ก็ไม่มีเคราะห์ที่จะต้องสะเดาะ แต่ ถ้าหากทำความผิดเอาไว้ ถึงแม้จะสะเดาะเคราะห์ เคราะห์นั้นก็ยังไม่หายไป เพราะเป็นเรื่องของเหตุผลที่บุคคลจะต้องยอมรับในเงื่อนไขของกรรมดาหรือของธรรมชาติที่มีอยู่เป็นอยู่

๔. แสวงหาเหตุบุญ หรือกระทำที่เรียกว่าบุญ ในขอบข่ายคำสอนของพระพุทธศาสนา

๕. ไม่กระทำสิ่งทีเรียกว่าบุญนอกขอบข่ายของพระพุทธศาสนา ในที่นี้หมายความว่า การกระทำสิ่งทีเรียกว่าบุญนั้น บุคคลจะสังเกตได้ว่ามีลักษณะขจัดกิเลส ขจัดความเศร้าหมองกายและจิตได้หรือไม่ ถ้าขจัดไม่ได้การกระทำเช่นนั้นก็ไม่ถือว่าเป็นบุญตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา อย่างเช่นการฆ่าสัตว์บูชายัญ

เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่า การทำพิธีกรรมโดยฆ่าสัตว์เช่นนั้นเป็นบุญไปไม่ได้ เพราะในขณะนั้นจิตใจของบุคคลถูกความโลภ ความโกรธ จะมากหรือน้อยก็ตามครอบงำไม่มีลักษณะใด ๆ ให้ถือว่าเป็นบุญในขอบข่ายของพระพุทธศาสนา

เมื่อบุคคลได้กระทำคุณสมบัติทั้ง ๕ ประการเหล่านี้ให้สมบูรณ์แล้ว ความเป็นอุบาสกอุบาสิกาของบุคคลนั้นจะก้าวสูงขึ้น แต่ว่าบุคคลที่ได้ชื่อว่าบัณฑิตตามหลักของพระพุทธศาสนานั้นท่านได้แสดงเอาไว้ว่าจะต้องบำเพ็ญประโยชน์ตนประโยชน์บุคคลอื่นให้สูงขึ้นด้วย พระพุทธเจ้าก็ดี พระสงฆ์ก็ดี เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วจะพบว่าพระคุณของพระองค์นั้นแบ่งเป็น ๒ ประการด้วยกันคือ

อัครคุณ ความดีส่วนพระองค์เช่น ในพระคุณคือ พระกรุณาคุณ พระปัญญาคุณ พระบริสุทธิคุณ พระปัญญาภิรมย์พระบริสุทธิคุณ เป็นคุณสมบัติ เป็นความดีส่วนพระองค์

พระมหากรุณาธิคุณนั้น เป็นความดีเกื้อกูลแก่บุคคลอื่น

ดังนั้นเมื่อมีบุคคลกล่าววอนน้อมพระผู้มีพระภาคเจ้าด้วยบทว่า นโม จะพบว่าในบทที่ว่า นโม ที่กล่าวออกไปนั้น เป็นการกล่าวถึงคุณของพระพุทธเจ้าทั้งสองฝ่ายคือฝ่ายที่เป็นของพระองค์ และฝ่ายที่เกื้อกูลแก่บุคคลอื่น

พระสงฆ์เองก็มีลักษณะอย่างนั้น ในบทสวดที่ว่ากันว่า สุปฏิปนโน เป็นต้น พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติขัดเกลา ปฏิบัติสมคврนั้นเป็นคุณส่วนตัวของท่าน ส่วนอีกห้าข้อหลังซึ่งแปลเป็นใจความว่า เป็นผู้ควรแก่การต้อนรับ เป็นผู้ควรคำนับ เป็นผู้ควรไหว้ เป็นผู้ควรทำบุญ เป็นเนื่อนาบุญของโลก ไม่มีเนื่อนาบุญอื่นยิ่งไปกว่านั้น เป็นคุณที่เกื้อกูลแก่บุคคลอื่น

ดังนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้สั่งสอนบุคคลนั้น ๆ ให้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนโดยใช้คุณสมบัติที่ตนมีอยู่ให้เป็นประโยชน์แก่บุคคลอื่น ซึ่งเป็นลักษณะคำสอน ในช่วงนี้จะพบว่าได้แสดงไว้เป็นพื้นฐานธรรมดาก้าวไปเช่น ผู้ที่เป็นพ่อแม่ก็ต้องตระหนักถึงความที่ตนเป็นพ่อแม่ และควรตรวจสอบดูว่าคุณสมบัติของการเป็นพ่อแม่มีอยู่หรือไม่? ถ้าไม่มีก็ต้องสร้างให้มีขึ้น เมื่อมีอยู่สมบูรณ์แล้ว ก็ให้พยายามทำหน้าที่ของตน อันพ่อแม่ที่ดีควรทำด้วย การห้ามไม่ให้ลูกทำความชั่ว ให้ทำแต่ความดี ให้ศึกษาศิลปวิทยาการต่าง ๆ ตกแต่งให้มีครอบครัวมอภทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันควรหรือบุคคลที่เป็นลูก ก็ตรวจสอบดูตนเองว่ามีคุณสมบัติของความ เป็นลูกหรือไม่? ถ้าไม่มีก็สร้างให้มีขึ้น ถ้ามีแล้วก็ต้องให้ออกมาให้ได้

ให้ออกมาอย่างไร ?

ให้ออกมาด้วยการเลี้ยงดูมารดาบิดา ช่วยทำกิจการงาน ดำรงวงศ์ตระกูล ทำตนให้เหมาะสมแก่ความเป็นทายาทของตระกูล เมื่อท่านทำกาลกิรียาล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศส่งไปให้ท่าน

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอนให้บุคคลพิจารณาตนเอง ตรวจสอบดูตนเอง เบ้าหมายก็คือความเป็นต่าง ๆ อันเป็นสิ่งที่คนปรารถนาด้วยกันทั้งนั้น แต่บุคคลจะต้องเข้าใจในแง่หนึ่งว่า ความเป็นนั้นเป็นผลเกิดจากความมีคุณสมบัติเพื่อความ เป็นอันนั้น เช่น การเป็นข้าราชการในกระทรวงต่าง ๆ ใคร ๆ ก็ต้องการจะเป็น แต่ต้องตรวจสอบว่า ตนมีคุณสมบัติเพื่อความ เป็นอย่างนั้นหรือไม่ ถ้าไม่มีก็ต้องสร้างให้มีขึ้น ถ้ามีแล้วจะได้เข้าถึงความเป็น แต่เมื่อเป็นแล้ว

จะต้องทำหน้าที่ของตนในฐานะนั้น ๆ อย่างเช่น ทรงสอนภิกษุเอาไว้ว่า ให้พระภิกษุทั้งหลายตระหนักถึงฐานะของตนว่า เมื่อมหาชนเขาถามว่า ท่านเป็นใคร พวกเขอทั้งหลายก็ปฏิญาณตนว่าเราเป็นสมณะ การเป็นสมณะนั้นเป็นลักษณะอาการของความสงบ เพราะฉะนั้น อาการกาย วาจา ที่จะสร้างความเป็นสมณะของท่านมีอยู่หรือไม่ ? ก็ต้องตรวจสอบ ถ้าไม่มีก็ต้องทำให้มีขึ้น เมื่อมีโดยสมบูรณ์แล้ว ในช่วงต่อไปก็ทำหน้าที่ของตนในฐานะนั้น ๆ โดยเฉพาะในฐานะหน้าที่ อันพึงปฏิบัติระหว่างพระกับชาวบ้าน ซึ่งเป็นงานของแต่ละฝ่าย ซึ่งผู้สร้างคุณสมบัติอันเป็นประโยชน์ตนได้แล้ว จะต้องปฏิบัติในลักษณะ เกื้อกูลแก่คนอื่นด้วยได้แก่ หน้าที่ อันช่วยให้เกิดสัมพันธภาพขึ้น ระหว่างตนกับบุคคลอื่น เช่น ชาวบ้านกับนักบวชโดยทรงกำหนดให้ ชาวบ้านทำหน้าที่เหล่านี้ต่อสมณะคือ

กระทำทางกายด้วยเมตตาและความปรารถนาดี

การพูดทางวาจาก็ให้พูดด้วยความหวังดี

ความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นทางใจก็ให้มีความรู้สึกนึกคิดในทางที่มีเมตตา

ยินดีต้อนรับเมื่อท่านมาสู่บ้านของตน

พร้อมที่จะสนับสนุนด้วยจุดปัจจัยสี่ ตามกำลังของศรัทธา กำลังโภคะที่ตนมีอยู่ และอาจสละได้ เมื่อสละไปแล้วตนจะต้องไม่เดือดร้อน เพราะการสละนั้น

เพราะว่าการทำบุญในลักษณะของการบริจาคทานนั้น บุคคลจะต้องตรวจสอบกำลังศรัทธาและกำลังโภคะที่มีอยู่ ที่อาจสละได้ให้มีความสัมพันธ์กัน เพราะว่าถ้าหากบริจาคจนเกินกำลังทรัพย์ และกำลังศรัทธาแล้ว จิตใจของบุคคลนั้นจะเศร้าสลด เจตนาทั้ง

สามประการก็จะไม่สมบูรณ์ เพราะการพิสูจน์ผลอันจะเกิดขึ้นจากการให้ทานนั้น จะต้องอยู่ที่เจตนา ๓ จังหวะเป็นสำคัญ

ก่อนที่จะให้ ก็มีกุศลยินดี

ในขณะที่ให้อยู่ ก็มีใจเบิกบาน

ให้ไปแล้ว เมื่อนึกคิดขึ้นมาก็มีความชื่นชมโสมนัส

ลักษณะอย่างนี้ เป็นผลที่สืบเนื่องมาจากการคำนวณศรัทธา และโภคะก่อนที่จะให้ การให้ในลักษณะนี้เป็นการให้ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญ

ฝ่ายภิกษุนั้น เมื่อได้ตรวจสอบฐานะความมีความเป็นของตนสมบูรณ์แล้ว ก็จะต้องทำหน้าที่ของตนอันพึงมีต่อพุทธบริษัทฝ่ายฆราวาส ซึ่งให้การอุปการะด้วยจตุปัจจัย บำรุงตนให้สามารถประพฤติพรหมจรรย์ โดยการนำเอาคุณสมบัติของพระสงฆ์ออกมาใช้ เมื่อก้าวโดยสรุปจะพบว่า

“พระสงฆ์นั้นคือหมู่ชนที่ฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นี่เป็นคุณสมบัติส่วนตัวของท่าน

สั่งสอนให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามด้วย นี่เป็นงานที่เกื้อกูลแก่ชาวบ้านทั่วไป”

ดังนั้นงานที่กำหนดให้พระสงฆ์กระทำ ปฏิบัติ จึงเป็นเรื่องของการแนะนำชาวบ้านไม่ให้กระทำความชั่ว

การแนะนำนั้น เอาอะไรไปแนะนำ ?

ก็ต้องย้อนกลับไปหาจุดเริ่มต้นในข้อที่ว่า “พระสงฆ์นั้นฟังคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และสอนให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามด้วย”

ให้ปฏิบัติตามอะไร ?

ก็ได้คำตอบว่า ให้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

ดังนั้น ในการเทศนาของพระทุกครั้งจะต้องเริ่มปรารภว่า จะแสดงพระธรรมเทศนาพรรณนาคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า การเทศน์แต่ละครั้งจึงไม่เป็นคำสอนของภิกษุผู้เทศน์รูปนั้น แต่เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า ภิกษุมีหน้าที่นำมาถ่ายทอดทำหน้าที่เหมือนราชทูตอ่านราชสาส์น มาบอกกล่าวในฐานะที่ตนได้ศึกษาเล่าเรียนมา การนำมาบอกกล่าว ท่านได้ทรงแสดงไว้ถึง ๖ ประการคือ

๑. ห้ามไม่ให้กระทำความชั่ว

๒. แนะนำให้กระทำความดี

๓. สงเคราะห์ชาวบ้านด้วยน้ำใจอันงาม คือไม่หวังประโยชน์ตอบแทนในรูปแบบใด ๆ แต่เป็นการกระทำในรูปผู้ให้ที่มีจิตใจมุ่งหวังและมีจิตใจเมตตาปรารถนาดีต่อผู้รับเป็นสำคัญ

๔. ให้ได้ฟังในเรื่องที่ยังไม่เคยฟัง

๕. เรื่องใดได้ฟังแล้ว แต่ยังเข้าใจไม่ได้แจ่มชัด ก็พยายามอธิบายขยายให้เกิดความรู้ความเข้าใจแจ่มชัดขึ้น

๖. บอกทางสวรรค์คือทางสุขทางเจริญให้ ทั้งในปัจจุบันและในภายหน้าตามกำลังแห่งสติปัญญาที่ผู้ฟังจะรู้จะเข้าใจได้

เมื่อกล่าวโดยสรุป จึงพบจุดของความมีความเป็นในลักษณะต่าง ๆ กัน บุคคลจึงจำเป็นจะต้องมีจะต้องตั้งความหวังเอาไว้ แต่ในขณะเดียวกัน บุคคลจะต้องเรียนรู้ว่า

ก. ความเป็นนั้นเป็นผลของความมีคุณสมบัติเมื่อเป็นอย่างนั้น

ข. ถ้าหากคุณสมบัติยังไม่มี บุคคลจะต้องพยายามสร้างให้มีขึ้น

ค. หากได้สร้างคุณสมบัติเพื่อความ เป็นสมบูรณ์และ
ได้เป็นแล้ว บุคคลจะต้องตระหนักถึงภาระหน้าที่ของตนตามที่ตน
ได้เป็นนั้น

เพราะว่าในความ เป็นของบุคคลนั้นเป็นกันหลายฐานะ เช่น
เป็นสามีภรรยาบ้าง เป็นลูกบ้าง เป็นเพื่อนบ้าง เป็นครูบาอาจารย์
บ้าง เป็นอุบาสกอุบาสิกาบ้าง ในหน้าที่นั้น ๆ ทรงสั่งสอนให้บุคคล
ดึงเอาคุณสมบัติที่ตนมีอยู่ บำเพ็ญประโยชน์แก่กุลแก่คนอื่น เพราะ
ว่า บัณฑิตในความหมายของพระพุทธศาสนา คือผู้ที่สร้างประ
โยชน์ให้แก่ตนเองและผู้อื่น

ในเรื่องเหล่านี้ เป็นเรื่องของแต่ละคนจะต้องใช้ปัญญาพิจารณา
ตรวจสอบดูถึงความเป็นนั้น ๆ ว่า ตนต้องการจะเป็นอะไร และเป็น
อย่างนั้นจะต้องมีอะไร มีหรือไม่? ถ้าไม่มีก็ทำให้มีขึ้น ถ้ามีอยู่แล้ว
ก็ใช้ความ เป็นของตนในลักษณะที่เหมาะสมแก่ความเป็นนั้น ๆ เมื่อ
ทำได้ดังนี้แล้ว จะพบว่าบุคคลจะประสบความสำเร็จในชีวิตประจำวัน
จนถึงกับความสุขอันสูงสุดซึ่งเป็นเป้าหมายของพระพุทธศาสนา
เพราะว่า แม้ความ เป็นพระอริยบุคคล ก็ต้องอาศัยความมีคุณสมบัติ
คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ในระดับที่สมบูรณ์พอสมควร เพราะพระ
อริยบุคคลมีหลายชั้น แต่ในชั้นที่เต็มทีนั้น ศีล สมาธิ ปัญญา จะ
ต้องสมบูรณ์เต็มที และศีล สมาธิ ปัญญา เล่า ก็เป็นทั้งเหตุและ
ผลทยอยกันไป จนถึงผลที่สมบูรณ์

ดังนั้น เมื่อมาตรวจสอบในมรรคอันมีองค์ ๘ ประการแล้ว
ก็จะพบว่า ตัวภาเวตัพพธรรมคือมรรคมีองค์ ๘ ในอริยสัจ ๔ นั้นเอง
เป็นหลักธรรมที่บุคคลจะต้องนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลเป็น
นิโรธ และนิโรธที่เกิดขึ้นมานั้นเอง ก็จะทำหน้าที่ขจัดสมุหทัยเหตุที่

เกิดทุกข์ เมื่อเหตุที่เกิดทุกข์ดับไปแล้ว ตัวทุกข์ก็ต้องดับไปด้วย หลังจากนั้นบุคคลจะได้ใช้ชีวิตที่มีอยู่นั้น บำเพ็ญประโยชน์ต่อผู้อื่น ดังที่พระพุทธเจ้าและพระสาวกทั้งหลายได้กระทำมาแล้ว

ชีวิตของคนนั้น เมื่อก้าวโดยสรุปแล้วเป็นของไม่มีค่า แต่พระพุทธศาสนาได้กำหนดค่าของคนอยู่ที่ผลของการขัดเกลา กิเลส ขัดเกลาความประพฤติ ขัดเกลาจิตใจให้มีความประณีต มีความสงบสะอาด ตามสมควรในระดับนั้น ๆ เพื่อให้เข้าถึงความ เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยประโยชน์ทั้งของตนและผู้อื่นเช่นนี้แล้วชีวิตของบุคคลผู้นั้น แม้จะดำรงอยู่เพียงวันเดียว ก็ถือว่าชีวิตมีคุณค่า ในทางตรงกันข้าม หากไม่มีคุณสมบัติไม่มีความดีใด ๆ แล้ว แม้จะมีชีวิตอยู่ ๑๐๐ ปี ก็ไม่ได้ชื่อว่ามีสาระประโยชน์อันใดในการมีชีวิตนั้น

ดังนั้น ค่าของคนจึงอยู่ที่ผลของการประพฤติปฏิบัติธรรมะ ด้วยการทำความรู้ความเข้าใจในเหตุผลตามหลักของพระพุทธศาสนาอันเป็นผลมาจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าที่ทรงเน้นไว้ โดยสรุปว่า พึงประพฤติธรรมให้เป็นสุจริต อย่าประพฤติให้เป็นทุจริต พระธรรมที่ประพฤติดีแล้วจะนำความสุขมาให้ในกาลทุกเมื่อ

สมบัติของพุทธศาสนิกชน ๖ ประการ

- คติสมบัติ ถึงพร้อมด้วยคติคือได้อรรถภาพมาเป็นมนุษย์
- กาลสมบัติ ถึงพร้อมด้วยกาล คือเกิดมาในเวลาที่คำสอนของ
พระพุทธเจ้าดำรงอยู่
- ประเทศสมบัติ ถึงพร้อมด้วยประเทศ คืออยู่ในถิ่นที่มีการนับถือพระ
พุทธศาสนา
- ภูมสมบัติ ถึงพร้อมด้วยตระกูล คือเกิดในตระกูลที่เห็นธรรมมา
ทิวรี นับถือพระพุทธศาสนา
- อุปธิสมบัติ ถึงพร้อมด้วยอุปธิ คือมีอวัยวะร่างกาย สุขภาพ
พละนามัยสมบัติ
- ทิวรีสมบัติ ถึงพร้อมด้วยทิวรี คือตนเองเป็นคนมีธรรมมาทิวรี คือ
ปัญญาอันเห็นชอบ